

Co se stalo a jak dál ...

K nové československé demokracii

Jaroslav Langer

Bonn / Praha, 1990 ¹⁾

neboli *Podněty k dobře možné cestě ve stopách KANu*

a *Pražského jara* – s výjimkou návrhů, kritizovaných v příloze ...²⁾

Obsah

Úvodem – k prvním polistopadovým volbám a jejich hnutím, OF a VPN	1	Akratický parlamentarismus, nové pomocné instituce, demokracie je diskuse	19
Budování nové demokracie	1	Vliv občanů na rozhodování ve státě, nové struktury	19
Historické souvislosti i našeho politického systému, jak slouží etablované moci	2	Angažování občané, správa věci veřejných, rozhodování ve státě a staré i nové politické strany	20
Stát patří stranám, od států totalitních po pluralitní	3	Nové formy politické práce	20
Základní rozdíl totalit a demokracií – nezbytné podmínky demokracií	4	Občanské fórum – a popularita, osobnosti, disciplína, závaznost	21
Co z nezbytných podmínek demokracií zbývá v praxi parlamentně stranických demokracií – podmínka první	4	Soupeřící, vzájemně neslučitelné struktury – a budoucí vyhlídky	22
Podmínka druhá – reprezentativní a majoritní princip	5	Jasně a domyšlené alternativy k partajnímu státu – nová fáze osvícenství	23
Podmínka třetí – a pluralita politických stran	6	Občanské fórum, Verejnost' proti násilí, jejich identita a úloha	23
Podmínka čtvrtá – svobodné volby, svobodné zakládání stran a hnutí	8	Různost názorů, tvůrčí diskuse, koncepce, realistické vize, duchovní, morální a materiální hodnoty	24
Podmínka pátá – parlament svobodně zvolených, historické souvislosti	8	Krizové situace, inkompetence, obcházení problémů a odkládání řešení	25
Ilegitimita reprezentace	9	Koncepce, modifikace a korektury, konsens a realizace, nezávislost a odbornost	26
Vláda a parlamentní demokracie	12	Reprezentace všech, svobodné rozhodování, přímá demokracie	26
Rada ministrů, ministerstva	13	OF politickou stranou v pevných rukách?	27
Parlament	15	Nestranická parlamentní demokracie	28
Moc, etablovaná moc	15	Nový volební systém	29
Omezení etablované moci, a nezávislí, pracující, kvalifikovaní poslanci	16	Závěrem	29
Prezident	16		
Od moci k autoritě	17		
Občanské kluby – horizontální síť a komunikace, kooperace, hierarchie autority a užitečnosti	17		

přílohy • Cesta k demokracii v České republice, Kulturní noviny 35/13, 26.8.13

• Kritika textu, a návrhů, Jaroslava Langer: „Co se stalo a jak dál ...
k nové československé demokracii“, 2012/13

¹⁾ autorizovaný překlad originálu v němčině

²⁾ ... částečně i v poznámkách – poznámky, titulky a obsah, kurzívou*) ...

*) v odlišení od autorova textu

... Vladimír Rott – Curych, Berlín, Praha – 2012/13

Úvodem – k prvním polistopadovým volbám a jejich hnutím, OF a VPN

Úvahy západního tisku, rozhlasu a televize k výsledku československých parlamentních voleb měly jeden společný rys: vyzařovaly bezradnost nad podstatou a významem jednoznačného vítězství Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu. Tato bezradnost byla ovšem spíše neuvědomělá a projevuje se dodnes především snahou, přisoudit těmto dvěma hnutím formu, obsah a politický význam, které by je dovolily zasadit do tradičního klišé “pluralitní demokracie”, t.j. stranickopolitického státu několika ve volbách samostatně kandidujících stran. Tím se komentátoři zatím vyhnuli analytickému a prognostickému zmatku, jehož ale v budoucnu sotva zůstanou ušetřeni, jakmile je další neortodoxní vývoj mladé československé demokracie bude nutit podívat se blíže a hlouběji na to, co vlastně tato hnutí a jimi dosažená absolutní parlamentní většina znamenají jak v domácím, tak v evropském politickém spektru.

Dát rozumnou odpověď na tuto otázku není totiž tak docela snadné, protože jde o proces, který zdaleka není ukončen. Podle toho, co jsem na toto téma zatím slyšel a četl od představitelů Občanského fóra, lámou si i oni poctivě hlavu nad problémem jeho strukturně-politické identity. Pokusím se k tomuto myšlenkovému procesu přispět několika analytickými i konstruktivními úvahami.

Budování nové demokracie

V interview, uděleném v listopadu 1989 západoněmeckému týdeníku “*Der Spiegel*” řekl Václav Havel, dotázán po společném cíli Občanského fóra, že si osobnosti, hnutí a skupiny v něm sdružené jsou přes široké názorové spektrum, jaké reprezentují, v jednom jednotny: “že musíme vybudovat demokratickou pluralistickou společnost”. A na otázku, zda to znamená “zpět k první československé republice roku 1918” odpověděl: “Ne, v dějinách neexistuje žádné zpět. Struktury společnosti a celé civilizace jsou dnes zcela jiné, než mezi oběma světovými válkami. V zemích bývalého sovětského bloku snad vznikne nový typ demokracie. Každopádně to nebude mechanická kopie klasické západoevropské parlamentní demokracie.”³⁾

Československo by skutečně mělo při výstavbě svého nového pluralitního zřízení vycházet ze zasvěceného a nepředpojatého poznání a posouzení civilizačně změněných společensko-politických struktur, jaké západní demokracie vyvinuly v posledních padesáti letech procesem, z něhož východní a střední Evropa byla vyloučena. Při tom by ale tvůrci našeho nového demokratického zřízení neměli přehlédnout pokračující omezení a hrubé deformace základních principů parlamentarismu, jaké v průběhu tohoto procesu západní modely stranicko-politického státu právě působením politických stran doznaly a kterých naše společnost byla “díky” komunistické totalitě “ušetřena”.

Od dvou generací občanů východního bloku, které byly nuceny pochodovat bosa ledem a sněhem totalitarismu, bylo těžko očekávat, že by si lámaly hlavu nad tím, kde

³⁾ M. Von Pollack, D. Wild: *Jetzt fallen die Masken: SPIEGEL-Interview mit dem Schriftsteller Vaclav Havel über Regime und Opposition in der CSSR* (A teď padají masky: interview se spisovatelem Václavem Havlem o režimu a opozici v ČSSR), *Der Spiegel* 48/89, 27.11.89

by je mohla tlačit bota v "pluralitní" demokracii, po níž dlouho marně toužili. Tato situace se nyní ale radikálně změnila a naše "sametová" revoluce by si rozhodně neměla ukvapeně obouvat cizí obnošené boty s chatrnými podrážkami, o nichž by brzy zjistila (stejně, jako teď už zjišťuje rostoucí počet západních občanů), že jí jsou o číslo malé a že v nich proto daleko nedojde. Bude tedy rozumnější, dojít si raději boso pro nové solidní boty na míru, a to tím spíše, že mezitím už led i sníh roztály a politický barometr ukazuje na příznivé počasí.

Historické souvislosti i našeho politického systému, jak slouží etablované moci

Ale přejděme od příměru zpátky k realitě. Chceme-li opravdu pochopit smysl emancipační revoluce, kterou prožíváme a která od konce války a **zejména v posledních třiceti letech** v nejrůznějších formách zachvacuje celý svět, musíme se pokusit zařadit tu naši "sametovou" správně do historického kontextu, protože na základě falešné diagnózy nelze navrhnout správnou terapii.

Dosud poslední revolucí, která měla opravdu civilizačně relevantní dimenzi, byla **Francouzská revoluce**. V porovnání s ní nebyla ruská "Velká říjnová revoluce" víc než vojenský puč bolševiků (po prohraných volbách) proti úspěšné občanské revoluci, kterou se zaostalé, do nedávna ještě feudálně-monarchistické Rusko snažilo navázat na jinde už pokročilý vývoj nových reprezentativních struktur nadvlády.

V podstatě v nich šlo o vznik a etablování **nových mocenských hierarchií stranicko-politického státu**. Tento proces probíhal v konstitučních monarchiích nejdříve po jedné a od Ruské říjnové revoluce pak po dvou kolejích a podle dvou ideologií, které si politické strany vytvořily k legitimaci svých nároků na etablovanou moc ve státě a k odůvodnění systémů nadvlády, které k tomu účelu krok za krokem budovaly a institučně upevňovaly.

Z hlediska zákonitosti revolučních společenských převratů nebylo na tomto vývoji nic překvapivého. Podle historických zkušeností totiž po **každém převratu**, který smetl starou strukturu politické nadvlády se v průběhu konsolidačního procesu té nové, revoluční, vytvořila také **nová mocenská skupina**, která postupně etablovala a institucionalisovala svou moc tím, že pro ni vytvořila **novou vertikální hierarchickou konstrukci**, onu **tradiční společensko-politickou pyramidu moci**, na jejíž špici vždy stál **panovník** nebo **panující skupina** ovládající poddaný lid.

Chceme-li pochopit zákonitost moci ve a podstatu tohoto vývoje, musíme si uvědomit, že etablování moci ve státě po úspěšné revoluci je proces, v němž nově se tvořící panovnická skupina při formálním zachování politických práv, která si lid vybojoval, mu postupně bere možnost, tato práva účinně uplatňovat.

V případě asi stovacetiletého vývoje stranickopolitického státu vybraly "mocenské elity", které se v této funkci prosadily, za podklad své legitimační ideologie **reprezentativní princip**, podle něhož všechna moc vychází z lidu, jenž ji vykonává **prostřednictvím** svých volených **zástupců**. Tato základní these demokratistické⁴⁾ ideologie, opřená o **tradiční anglického parlamentarismu**, jak se vyvinul **od třináctého století**, vedla pak postupně ke vzniku organizovaných sdružení pro **boj o podíly na**

⁴⁾ odvozeno z pojmu „*demokratismus*“ („*demokratizmus*“, i německého „*demokratistisch*“) pojmu prakticky nepoužívaného (mimo „několika teoretiků“, navíc rozporuplně)

etablované státní moci, ke vzniku moderních politických stran s jejich stanovami, členskými legitimacemi a příspěvků, s vertikální hierarchií stranických orgánů, s rozsáhlými aparáty a především s **etablovanou oligarchií funkcionářů** špičkových grémií, **mocensky nadřazenou** voleným “zástupcům lidu”. Postupným rozpadem monarchických struktur nadvlády, které ztratily svou teokratickou legitimaci, a samozřejmě též pod vlivem sociálních a ekonomických přeměn, jež přinesla průmyslová revoluce, se tak v průběhu dvou set let od **Francouzské revoluce** etablovala **skupina nadvlády nového typu**, složená z **funkcionářů špičkových grémií** politických stran a nátlakových zájmových skupin (lobby).

Stát patřící stranám, od států totalitních po pluralitní

Od **Ruské říjnové revoluce** probíhal vývoj stranickopolitického státu, jak již řečeno, podle dvou odlišných ideologií a přinesl tak pod rouškou nutnosti organizace reprezentativního zastoupení dva na první pohled podstatně odlišné politické modely státního zřízení.

První, **komunistický**, se opíral o marxisticko-leninistickou **ideologii**, podle níž měl lid systémem rad (sovětů) na principu demokratického centralismu a pod vedením jedné strany urazit cestu od diktatury proletariátu až k naprosté svobodě a všeobecnému blahobytu lidu a ke konečnému zániku státu jako nyní už zbytečného instrumentu třídní nadvlády. Skutečný vývoj tohoto modelu k **totalitní diktatuře partajní oligarchie**, a v dalším časovém úseku také ke **Stalinově samovládě**, je dostatečně znám a existuje o něm rozsáhlá analytická literatura, ostatně stejně jako o jeho **fašistické období**, která vyšla z korporativistické představy stavovského reprezentativního zřízení a našla svou konečnou etablovanou formu v **Hitlerově diktatuře**.

Druhý “**pluralitní**” model **stranickopolitického státu** se opírá o **ideologii** demokratismu, která se teprve v posledních letech stává **předmětem opatrného kritického hodnocení** západní politologie. Základním dogmatem této ideologie se stala these, že demokracie bez politických stran není možná. Tato poučka, stavící **rovnítka** mezi **stranickopolitickým státem** a **demokracií** vůbec, byla stranami v průběhu více než **stoletého** procesu **etablování** jejich nadvlády úspěšně povýšena v obecném povědomí na axiom, nevyžadující žádného důkazu. Z něho vyplynula pak legitimační a apologetická argumentace, která se nepříteliš liší od té, jíž i komunistické “lidové demokracie” zdůvodňovaly své politické instituce a mocenské mechanismy: **co slouží stabilitě daného** stranickopolitického systému, je **demokratické** a tudíž dobré, co jej destabilizuje nebo jen uvádí v pochybnost, je antidemokratické, společensky škodlivé a nebezpečné.

Společná oběma systémům byla **teze**, že si v nich **lid prostřednictvím** politických stran **vládne sám**. Tato fikce byla přirozeně v totalitním modelu následkem jeho primitivních a brutálních prostředků útlaku neporovnatelně průhlednější než v modelu pluralitním. V něm se totiž podařilo politickým stranám rafinovanými ústavními a legislativními strukturálními opatřeními postupně otupit nástroje politického vlivu občanů tak, že se ve značné míře staly pouhými atrapami reprezentačního principu. V rámci tohoto procesu etablování moci politické strany především **proměnily**

svobodné volby omezením výběru v pouhé rituály **potvrzování legitimacy** vlastní nadvlády, **koaliční praxí vyřadily kontrolní funkci parlamentu vůči vládě**, a tím učinily oba tyto ústavní orgány pouhými **vykonavateli** politických rozhodnutí demokraticky **nelegitimovaných partajních centrál**. Vytvořily tak to, co prezident západoněmeckého zemského soudu v Braunschweigu Wassermann nazval ve své stejnojmenné kritické knize “diváckou demokracií”.⁵⁾ Občan je v ní **po vykonané volbě** odsouzen trpně **přihlížet** tomu, jak je **bez něho o něm rozhodováno**.

Základní rozdíl totalit a demokracií – nezbytné podmínky demokracií

Chceme-li získat spolehlivou výchozí bázi k posouzení, co z obou modelů reálně existujícího partajního státu bychom do naší nové demokracie měli převzít a co odmítnout, je nutno hned na začátku říci, že v totalitním modelu není nic, co by nebylo lépe nebo přinejmenším stejně dobře řešeno modelem pluralitním. Přesto by nebylo rozumné vzdát se předem jejich srovnávání, protože na řadě průhledných fikcí toho prvního lze dobře vysvětlit jejich zastřené varianty v druhém.

Naprosto **zásadní rozdíl** mezi oběma systémy tkvěl pochopitelně v míře **respektování základních lidských práv** a v jejich **zabezpečení právním řádem**. Tento rozdíl byl tak velký, že musil každého jen trochu informovaného a rozumně uvažujícího člověka vést k jednoznačnému rozhodnutí pro pluralitní model, i kdyby nebylo **navíc nepoměrně vyšší** průměrné (!) hmotné **úrovně jeho obyvatel**. To stačilo samo, aby apologeti pluralitní partajní nadvlády každý pokus jejího kritického hodnocení zablokovali úspěšně poukazem na zřůdnosti totalitních režimů. S oblibou byl při tom citován tradovaný Churchillův výrok o tom, že *parlamentní demokracie je sice pramizerný způsob vládnutí, žádný lepší že ale (zatím) nebyl nalezen*. Úvahy o tom, zda demokratické alternativy k stranickopolitickému státu nejsou možné, byly v etablované vědě obou systémů tabu, i když se v západních demokraciích za ně nezavíralo. Ty měly k jejich potlačení jemnější, i když nijak méně působivé prostředky.

Podle demokratistické ideologie platí **pět nezbytných podmínek**, na něž **demokracie** nemůže rezignovat:

1. Dodržování základních **lidských a občanských práv** jak **jednotlivce** tak také sociálních a etnických **skupin** na zásadě jejich **rovnoprávnosti**.
2. Zachování **reprezentativního a majoritního** principu **na všech úrovních** společenskopolitického rozhodování, včetně složení vlády.
3. **Pluralitní systém politických stran**.
4. **Svobodné volby** s **všeobecným, přímým, rovným a tajným** hlasovacím právem.
5. **Parlament svobodně zvolených zástupců** lidu jako **nejvyšší rozhodující** (zákonodárný) a **kontrolní** orgán ve státě.

Co z nezbytných podmínek demokracií zbývá v praxi parlamentně stranických demokracií – podmínka první

Myslím, že skutečná pluralitní demokracie občanské báze může **jen první** z těchto

⁵⁾ [Rudolf Wassermann: “Die Zuschauerdemokratie”](#), EconVerlag Düsseldorf 1986

bodů – dodržování základních **lidských a občanských práv** – jak jsou chápány a praktikovány ve stranickopolitickém státě, akceptovat bez výhrad, a i ten s dodatkem, že dnes obecně uznávaná lidská práva bude nutno, zejména pokud jde o základní životní potřeby a prostředí, dále rozvíjet.⁶⁾

Podmínka druhá – reprezentativní a majoritní princip

K druhému bodu – zachování **reprezentativního a majoritního principu na všech úrovních** společenskopolitického rozhodování, včetně složení vlády – je už nutná **řada výhrad**. Budou, jako i u těch dalších, dvojího druhu. Budou se týkat jednak samotného postulovaného principu, jednak míry, v jaké je skutečně nebo také jen předstíraně uskutečňován. Ono totiž **není** na příklad **vše reprezentovatelné**, jak to dobře ukazuje vtip, v němž odpověď na otázku: *“Co je demokratický státní banket?”* zní: *“Je to slavnostní hostina, na níž lid ústy svých svobodně zvolených zástupců požívá vybrané pokrmy a nápoje”*.

Stejně jako jídlo a pití, **není ani politická moc delegovatelná**. I kdyby ji občan skutečně měl, což je v mocensko-hierarchických systémech nadvlády iluzorní, nemohl by ji na nikoho delegovat, mohl by ji někomu nanejvýš odstoupit, vzdát se jí v jeho prospěch. Protože ale moc je v podstatě možnost člověka, pohnout druhého, aby proti své vůli něco udělal, něčeho zanechal nebo něco strpěl, co by jinak z vlastní vůle neučinil, uděluje **občan** ve stranickopolitickém státě volbami **moc nad sebou vrcholným grémiím kandidujících partají**, při čemž může **svým hlasem** nanejvýš v **omezené** míře ovlivnit **poměr podílů na moci** uvnitř jejich etablovaného oligopolu. Ale i to mu poskytuje jen **minimální vliv** na to, kdo a jak bude nad ním v příštím legislativním období vládnout, protože připadl-li jeho hlas volebním výsledkem opoziční menšině, nebudou do toho mít co mluvit ani ti, které svým hlasem preferoval. Mnoho občanů volí dnes už jen podle zásady, že je nutno vybrat vždy menší zlo, a těm, kteří se **ne cítí ani podmíněně zastoupeni** kteroukoliv stranou, **nezbývá než nejít k volbám vůbec**. Až čtyřicetiprocentní a nadále vzrůstající **volební abstinence** v řadě západních zemí potvrzují to, co pod německým názvem *“Parteienverdrossenheit”* (otrávenost partajemi) našlo z publicistiky už cestu i do odborné literatury.

Na **složení vlády** nemá občan **vliv pražádný**, ale o tom se blíže zmíním až později, až se budu podrobněji zabývat vztahem mezi parlamentem a vládou. Zde stačí poukázat jen na to, že při sestavení a jmenování tohoto nejvyššího ústavního exekutivního orgánu je v obou modelech stranickopolitického státu **užití** jak reprezentativního tak majoritního **principu** čistou **fikcí**.

⁶⁾ autor se ale „vyhýbá“ [politickým právům](#) (en: [political rights](#), de: [politische Rechte](#), fr: [droits politiques](#), it: [diritti politici](#), viz též^{6a)}), po (základních) lidských a občanských právech další pokrok ve vývoji společnosti v politice, jako věci společné, kvalifikované a zodpovědně společné – diskuse o vyvinutých politických právech, o zkušenosti s nimi byla již za autorových dob, a zejména právě ve společnosti jeho druhé země, živou částí diskuse o tom co a jak změnit ve společnostech, které nejsou spokojeny se státem patřícím „mocenským hierarchiím nadvlády“, které autor kritizuje – v dalším textu se sice o politických právech zmiňuje, ale rozumí jimi pouze (slabou) část (základních) občanských práv.

^{6a)} odkazy vedoucí i k příkladu politických práv ve Švýcarsku – o jejich vzniku, vývoji je možné si přečíst na [Historickém lexikonu Švýcarska](#): [Politische Rechte](#), [Droits politiques](#), [Diritti politici](#)

Podmínka třetí – a pluralita politických stran

K **třetímu** bodu – **pluralitní systém politických stran** – je třeba už na začátku říci, že samo označení západního modelu jako pluralitní, je v podstatě **fikcí**. Jeho “pluralita” neznámá dnes už **nic jiného**, než že v něm může **větší počet** politických **stran svobodně a nezávisle** na sobě **kandidovat** ve volbách. Že by toto skýtalo možnost uplatnění skutečné pluralitě společensko-politických zájmů, názorů a přání občanů je, vzhledem k jejich počtu, různorodosti a variabilitě u každého jednotlivce, jenom další fikce.

Vydeme-li jen z toho, že může mít ke každému pro něho důležitému problému resp. k jeho řešení dvojí možný postoj (být pro anebo proti), pak by už při pouhých dvou problémech (např. legality interrupce a použití atomové energie) musila být možnost volby mezi čtyřmi stranami, z nichž každá by navíc musila reprezentovat jinou kombinaci postojů, aby si mohl každý vybrat tu, která reprezentuje jeho názorovou kombinaci (pro/pro, pro/proti, proti/pro, proti/proti). Problémů, jež se týkají každodenního života občana a na jejichž řešení by v demokratickém státě měl a převážně také chtěl mít vliv, je samozřejmě více. Jenže, pokud by chtěl svou vůli **účinně uplatňovat** jen **volbou politické strany**, pak by jich musil už při pěti problémech mít na výběr nejméně dvaatřicet a při deseti dokonce už tisícčtyřicet, aby aspoň jedna z nich zastupovala plně jeho názor na vhodná řešení všech deseti. k iluzornosti takové představy samozřejmě přispívá i skutečnost, že v okamžiku voleb žádný občan **nemůže předvídat**, jaké **nové problémy** v průběhu následujícího legislativního období vyvstanou, a také ne, jaký postoj k **jejich řešení** zaujmou nejen jednotlivé strany, ale i on sám.

Nechci dále rozvádět tento *ad absurdum* vedený příklad, chtěl jsem jím jenom poukázat na **meze** nejen **stranickopolitického státu**, ale i **reprezentativního principu** v demokracii vůbec. V civilizačním vývoji s růstem **gramotnosti, vzdělání a informovanosti** rostly také touhy a nároky občanů, **podílet se bezprostředněji**, ve **větší míře** a také **včas** na společensko-politickém **rozhodování** ve státě. Tento trend nejen pokračuje, nýbrž vůči hledě sílí a zároveň se také díky elektronickým komunikačním prostředkům zrychluje.

Rozhodný impuls k **emancipační revoluci** daly zkušenosti občanů se vznikem, průběhem a s následky druhé světové války. Mnichovská dohoda s Hitlerem a Jaltská se Stalinem, studená válka a nesmyslné závody ve zbrojení se stálou hrozbou nukleárního holocaustu otevřely lidem postupně oči na následky, k jakým vede **nevědomost a krátkozrakost politiků**, aniž by za ně mohli **být kdy voláni k zodpovědnosti**. Tu totiž podle demokratistické ideologie **nese** jako “suverén státu” **vždy lid**, který svými volebními hlasy taková rozhodnutí etablované skupiny nadvlády **předem legitimoval**.

O jak osudové a nepředvídané problémy se při tom může jednat a v jak neuvěřitelné míře jsou pak řešení podřizována momentálním mocenským a volebním taktickým zájmům stranických centrál, ukazují v posledních měsících tahy a triky, jimiž se západoněmecké strany snaží v překotném procesu sjednocení obou států zmanipulovat ve svůj prospěch nadcházející zemské i celoněmecké volby a paralyzovat politický vliv právě těch občanských skupin a hnutí, kterým NDR vděčí za úspěch své

emancipační revoluce.⁷⁾

Dnes se tyto strany prezentují vesměs jako všelidové (*Volksparteien*), čímž chce každá z nich vyjádřit svou schopnost a také nárok reprezentovat v dostatečné míře zájmy všech občanů státu. To je ovšem nárok v jádru totalitní.

Zastává-li totiž politická strana názor, že by ji (kdyby byli moudří) mohli a měli volit všichni občané, pak jenom jejich nemoudrost je důvodem, proč nemůže převzít veškerou moc ve státě a musí se o ni dělit s jinými stranami. Samozřejmě nelze brát tento “nárok”, který uplatňují dnes všechny strany, vážně. Svou předstíranou omnipotencí chtějí jen legitimovat svůj neúměrný vliv, jaký si postupně přivlastnily ve všech institucích veřejného života, od řídicích grémií masových sdělovacích prostředků až po rozhodování o personálním složení ústavního soudu. V roce 1982 o tom řekl primátor západního Berlína, dnes spolkový prezident SRN Richard von Weizsäcker:

“Mezi mocí politických stran ve státě a jejich silami řídit problémy se rozevřela hluboká propast. Je ale také pravda, že se v povědomí veřejnosti stále více stírá dělicí čára mezi státem a vládními stranami. To je způsobeno především tím, že se vliv politických stran jakoby mastná skvrna stále šíře rozprostřel přes téměř všechny státní instituce. Způsob jednání stran a jejich vliv na stát odůvodnily jejich pověst, že si stát učinily svou kořistí.”

Tuto svou obrovskou, demokraticky nelegitimovanou moc odvodil dnes panující oligopol partajních centrál postupně z jediné věty v článku 21 západoněmecké ústavy. Tato věta zní: *“strany spolupůsobí při vytváření politické vůle lidu.”* Nápadná vágnost této formulace není náhodná. Tvůrcům ústavy při ní totiž nešlo o víc, než o to, aby v ní na rozdíl od ústavy výmarské, předhitlerovské republiky, byly politické strany výslovně jmenovány, a to v množném čísle. Chtěli tím ústavně zajistit závaznost plurality nového parlamentního zřízení ve smyslu demokratistické ideologie, která tenkrát byla jedinou existující doktrínou parlamentní demokracie. Žádná lepší její forma nebyla ještě vynalezena ani v dohledu, a myslím, že si také nikdo nedovedl představit, co z této nedokonalé, s přibývajícím časem pouze “divácké” demokracie dokážou politické strany udělat: totiž předstíranou parlamentní demokracii.⁸⁾

Profesor Ralf Dahrendorf, v šedesátých letech čelný politik západoněmecké liberální strany a v sedmdesátých letech ředitel proslulé Londýnské školy pro ekonomické a politické vědy, který se v osmdesátých letech vzdal všech politických funkcí a vystoupil ze strany, napsal 19.8.1988 v západoněmeckém týdeníku *“Die Zeit”*:

“Jestliže souhlasí, že staré třídní strany ztratily v podstatě svou funkci a že většina voličů dnes reprezentuje zcela novou kombinaci postojů, pak jsou politické strany už jen velmi podmíněně smysluplnou formou sdružování

⁷⁾ myslím, že rozpad tzv. sovětského bloku ke konci 80. let, vrcholící v roce 89, byla převratnou, osvobozující změnou, ale určitě ne revolucí, a že emancipace lidí spíše teprve probíhá

⁸⁾ autor ale opomíjí jiný článek německého „základního zákona“, článek 21, odstavec 2, který mj. uvádí že „Všechna státní moc vychází z lidu. Je lidem vykonávána ve volbách a hlasováních ...“ (*Grundgesetz, Artikel 20, Absatz 2: „Alle Staatsgewalt geht vom Volke aus. Sie wird vom Volke in Wahlen und Abstimmungen ... ausgeübt.“*) – tady jde o další záměr, a slib, z poválečných dob, zavést lidová hlasování – jinak ty ústavy, jak ta naše tak ta německá, nejsou až tak špatné, problémem je zejména i to všechno, co autor kritizuje

zájmů. Navíc ale mají svou vlastní zákonitost, která, jak se do omrzení přesvědčujeme, vede k jejich kostnatění a k nadvládě oligarchií. Možná, že po třídním boji strany přestaly být nutným výrazem panujících zájmových konstelací a staly se zvukotěsnou polystyrenovou vrstvou, která pohlcuje hlasy voličů. Nejsou už nástrojem demokracie, nýbrž překážkou, bránící přeměně občanského mínění v politická rozhodnutí. V krajním případě nekontrolují vládu, nýbrž vlastní členstvo a voliče.”⁹⁾

Podmínka čtvrtá – svobodné volby, svobodné zakládání stran a hnutí

Pokud jde o **čtvrtou** podmínku demokracie ve smyslu demokratistické ideologie – **svobodné volby s všeobecným, přímým, rovným a tajným** hlasovacím právem – je nutno hned na začátku říci, že požadavek svobodných voleb je v západních stranickopolitických modelech státu splněn. Občan v nich může **svobodně volit** stranu svého výběru a může odedávna také nové strany **svobodně zakládat**. To, že v poslední době mohou ve volbách se svými kandidátkami nastupovat **také politická hnutí**, která nejsou a nechtějí být stranami, je ovšem “zdola” vynucená novinka postupující občanské emancipační revoluce.

Západní politické strany (pod pojmem stran jsou v tomto pojednání vesměs míněny jejich mocenské centrály, tedy vrcholná grémia se svými aparáty) byly na rozdíl od východních, komunistických, dostatečně rafinované, aby v procesu etablování své moci vliv občanů na rozhodování ve státě neomezovaly oklešťováním jejich volebního a spolčovacího práva.

Těžiště svých protidemokratických opatření a praktik přeložily na čas **po volbách**, kdy **voliči** splnili svou občanskou povinnost, ale tím také **prakticky vyčerpali svá politická práva i vliv**. Od tohoto okamžiku už nastupuje působnost nástrojů, které politické strany v mnohaleté vzácné shodě a spolupráci vytvořily, aby jimi omezily na minimum možný vliv výsledků voleb na rozsah moci svého oligopolu jako etablované skupiny nadvlády.

Tomuto **společnému mocenskému zájmu** všech **stran**, bez ohledu na to, zda jsou momentálně u vlády nebo v opozici, slouží od chvíle, kdy jsou sečteny hlasy voličů, téměř všechny zavedené politické mechanismy západních demokracií: tvoření **vládních koalic, jednacích řádů parlamentů, frakční disciplína** poslanců, nekalé a často protizákonné **způsoby financování stran a jejich aparátů**, znesnadňování tvorby **nových stran**, zneužívání **státních prostředků** k předvolební agitaci, omezování **mimoparlamentních vlivů** občanské báze, ovládání **veřejnoprávních sdělovacích prostředků** atd. To vše se děje pod záminkou nutnosti zaručit stabilitu státu, pod kterýmžto pojmem je samozřejmě rozuměn stát partajní.

Podmínka pátá – parlament svobodně zvolených, historické souvislosti

Pokud jde o poslední **pátou** nezbytnou podmínku demokracie – **parlament svobodně**

⁹⁾ Ralf Dahrendorf: *Auf den Wähler kommt es an: Nur zu oft verhindern die Parteien, daß Bürgermeinungen in Politik umgesetzt werden* (Volici by měli být základem: Až příliš často zabraňují politické strany uplatnění vůli občanů v politice), *Die Zeit*, 19.8.88

zvolených zástupců lidu jako nejvyšší rozhodující (zákonodárný) a kontrolní orgán ve státě – která podle demokratistické ideologie je v západních modelech mimo jakékoliv pochyby splněna, musíme srovnat smysl a účel parlamentu, jaký mu připadl v historickém vývoji demokracie, a jeho současnou roli, jakou mu přisoudil a ponechal stranickopolitický stát.

Účelem **parlamentů** od jejich **embryonálních** forem, z nichž se vyvíjely od 13. století v Anglii, byla **potřeba poddaných** – tehdy **nižší (rytířské) šlechty a občanů** větších obcí vytvořit **protiváhu** proti feudální **moci panovníka** a magnátské **šlechty** tvořících tehdejší etablovanou skupinu nadvlády. To, že uvnitř této panující skupiny držitelů politické moci už tenkrát existoval boj o podíly na moci, vedený se střídavými úspěchy, je pro naše další úvahy jen potud důležité, že historický vývoj parlamentarismu byl stále provázen snahami panujících mocenských skupin používat tento “obranný” zastupitelský orgán poddaných jako spojence při svých vzájemných bojích. Jeho postupnou avšak radikální přeměnu v nástroj nadvlády etablované moci panujících nad poddanými, tedy obrácení jeho smyslu a úkolu v opak, dokázal ale teprve moderní stranickopolitický stát.

Demokraticky nelegitimovaná moc partajních centrál nad jejich parlamentními frakcemi dosáhla nakonec toho, že **dnešní poslanec** ani v západních modelech **není reprezentantem vůle lidu** vůči panujícím, nýbrž jen jakýmsi “obchodním cestujícím”, jenž má za úkol, co nejlépe **prodávat** společenskopolitická **rozhodnutí partajní oligarchie stranickým organizacím** “v terénu”. o voliče nestraníky se poslanec už z nedostatku času může zajímat jen v době předvolební kampaně. Ti ho zpravidla ani neznají. a i kdyby chtěl vyslechnout jejich názory, problémy a přání, neměl by je “nahore” komu sdělit, tam totiž nezajímají nikoho, pokud neohrožují bezprostředně partajní mocenské zájmy a pozice.

Poslanec také ví, že jeho příští **kandidatura** nezáleží na nestranických voličích, nýbrž na hierarchicky nadřazených **stranických orgánech**, při čemž o vytouženém **zařazení na přední** “jisté” místo na kandidátní listině rozhodnou nakonec **partajní grémia** s přihlédnutím k jeho poslušnosti a oddanosti straně. Že špičková, absolutně jistá místa na volebních kandidátkách jsou **vyhrazena členům vrcholného orgánu strany**, je samozřejmé. V SRN je ostatně **už touto nominací polovina** poslanců příštího parlamentu **pevně zvolena ještě než voliči přikročí k urnám**, a to orgány, které k tomu nemají žádnou demokratickou legitimaci.

Ilegitimita reprezentace

Ilegitimita¹⁰⁾ tohoto (ne jediného) legálního zneužití moci ve stranickopolitickém státě, kterou si průměrný volič vůbec neuvědomuje, vyžaduje bližší objasnění srovnáním obou základních modelů stranickopolitického státu: totalitního¹¹⁾, a pluralitního.

Na začátku r. 1968 měla KSČ asi půldruhého milionu **členů**, co odpovídalo **asi 13 procentům** oprávněných **voličů**. **I kdybychom** vycházeli z předpokladu, že celá tato

¹⁰⁾ = neoprávněnost

¹¹⁾ se „vsuvkou“ (na další straně, za následujícím odstavcem) výstižně shrnutých zásad KANu 68 (90 a S12 SPOJENÍ)

“členská báze” **měla** skutečný **vliv** jak na výběr kandidátů do parlamentu tak také na volbu členů Ústředního výboru i politbyra strany (což je ovšem čistá fikce), **ani pak** by těchto třináct procent **nelegitimovalo** ani tehdejší moc komunistické partajní centrály nad občany ani nárok strany, být “vedoucí silou ve státě”, který jí přiřkla leninská doktrína “demokratického centralismu”.

Základní myšlenkou **Klubu angažovaných nestraníků (KAN)**, jako občanského politického hnutí Pražského jara, bylo postupné **vyřazení** této ilegální hierarchické **nadvlády partajní oligarchie** vzrůstajícím počtem **nezávislých poslanců** v parlamentě a vlastním předparlamentním **politickým životem občanské báze**. Z jejich **horizontálně** komunikujících politických **klubů** měly v budoucnu vycházet nejen impulsy a **konkrétní návrhy na řešení** společensko-politických problémů, ale také **kandidáti** na poslanecké mandáty na základě svých **prokázaných odborných, tvůrčích a mravních kvalit**. Jejich politická **práce**, vykonaná **v komunitě a pro ni**, a jejich **nezávislost** na hierarchicky a centralisticky strukturovaných organizacích, a ne vzestup na žebříčku funkcionářské partajní kariéry, je měla tedy **kvalifikovat** jako **demokratické politiky** a ne jako profesionální bojovníky o moc.

Porovnejme tyto vytyčené zásady občanské demokracie se stávající realitou západních demokracií na konkrétním příkladu Spolkové republiky Německo.

Souhrn **členstva** všech v parlamentě zastoupených stran v SRN odpovídá asi **čtyřem a půl procentům** oprávněných voličů, tedy zhruba pouhé třetině toho, čím komunistická oligarchie legitimovala svou nadvládu. Tato čtyřapůlprocentní legitimace západoněmeckých nositelů politické moci je ovšem stejně fiktivní, jako tomu bylo v případě KSČ. Podle politologicko-statistických pramenů se v SRN jen **asi jedna pětina** členstva politických stran **účastní** nějakou formou aktivního politického života, tedy i volby funkcionářů, výběru delegátů na sjezdy a pod., co odpovídá **necelé jedné tisícině** oprávněných voličů ve státě. A tato tisícina, nelegitimovaná ničím jiným, než svou stranickou členskou legitimací a činností pro vlastní stranu, **rozhoduje** za zbývajících **999 tisícin** k volbě oprávněných občanů o tom, kdo budou **skuteční držitelé moci** ve státě, kteří bez ohledu na občanskou vůli budou suverénně rozhodovat, o čem a jak se bude hlasovat v parlamentě a rozhodovat ve vládě. **Koaliční praxí**, která není ničím jiným než tvořením kabinetního mocenského **kartelu** na jedno nebo i několik legislativních období, je zajištěna **stejná** a společným mocenským zájmem nesená **většina v parlamentě i ve vládě**. Tím **odpadá** vzájemná **kontrolní funkce** těchto ústavních orgánů, která je **základní myšlenkou parlamentarismu**. Ani parlament už nepřivede vládu vyslovením nedůvěry k pádu, ani vláda, pokud může udržet svou moc, nevyvolá bez důležitých mocensko-taktických důvodů “vládní krizi”, která by mohla vést k předčasným volbám a dopomoci opozici k převzetí vlády, ať už dobytím parlamentní většiny, nebo novou konstelací koaličního kartelu. Parlamentní většina a vláda sedí v pluralitním partajním státě v jedné lodi, kterou se opoziční menšina vytrvale snaží překotit.

Zhoubným, ale nevyhnutelným, paradoxem stranickopolitické demokracie je to, že **opozice musí mít zájem** na tom, aby **vláda** ve svém usilování a činnosti **ztroskotala** nebo aby se to voličům **aspoň tak jevilo**, protože by jinak sama nepřišla k moci. To činí ze stranickopolitického státu **systém permanentní konfrontace**, v níž

vláda a opozice **nehledají** politický konsens a **společné řešení** společenských problémů, nýbrž se jen vzájemně **kritizují**, **difamují** a bohužel také často a ke škodě komunity **sabotují**. To, co při tom všem **neskýtají**, jsou **rozumné alternativy**.

Ve společenské struktuře, v níž každý, kdo chce – ať už k prospěchu nebo k neprospěchu občanů – ovlivnit politické dění ve státě, musí napřed dobýt podíl na etablované moci, se **tato moc** musela stát **prvotním cílem veškerého politického snažení**.

Není se tedy čemu divit, jestliže dnes v západních státech pozorujeme, že politické **strany**, které právě k tomuto účelu vznikly, jsou tak **vytíženy** stále se zostřujícím a následkem emancipačních snah občanů **stále obtížnějším bojem o moc**, že jim **nezbývá** sil **na řešení** společenských **problémů**, jak na to poukázal Richard von Weizsäcker. Peter Glotz, dlouholetý tajemník a člen představenstva západoněmecké Sociálnědemokratické strany o tom napsal 22.7.1989 v berlínském deníku "Tageszeitung":

"Ve Spolkové republice potřebujeme ústavní debatu. Zcela konkrétně: čekají nás mnohem svízelnější koaliční poměry. Konstelace, při nichž případně po léta bude možno poměrně málo čím pohnout prostřednictvím stran. Poměry, jaké máme v Itálii nebo Belgii už od desetiletí. Ať už mluvíme o "semaforových" nebo o velkých koalicích, ať už tím chceme dosáhnout cokoliv, žádné velké kroky nejsou možné, protože si strany vzájemně překážejí. V této situaci, v tom má Schmid pravdu, je nutné vedle stran umožnit také politické iniciativy občanů. ... Připustíme-li vývoj, v němž si strany mohou vzájemně dávat šachmat a současně jim ponecháme všechnu moc, pak vznikne deadlock, zádrhel, který vzbudí v občanstvu velikou nespokojenost."

Považoval jsem za nutné uvést všechna předchozí fakta podrobněji, protože nejsou v bývalém východním bloku obecně známa a také na Západě nebyla ještě soustavně kriticky hodnocena. Nechceme-li ale při výstavbě **naší** nové **demokracie** dopustit, aby staré, obtížně odbourávané **totalitní struktury** a **mafie** byly nahrazeny demokratistickými **fikcemi** a nově etablovanými partajními **klikami**, pak musíme při posuzování účelnosti a funkční schopnosti jejich budoucích nástrojů a mechanismů rozlišovat, k čemu a pro koho mají být účelné a funkce schopné.

Bude tedy záležet na tom, z jakého hlediska **chceme** vidět **demokracii**, smysl jejich **ústavních struktur** a **orgánů**, ale také **pravidla** a **mechanismy** praktické **politiky**: z hlediska **mocenského zájmu** etablované (nebo etablující se) hierarchické skupiny **nadvlády**, **nebo** z hlediska **občana**, který by v ní měl přestat být poddaným a stát se **spolurozhodujícím** a **spoluzodpovědným** členem komunity, v níž žije.

Kterýsi z britských politiků jednou konstatoval, že **demokracie ztěžuje vládnutí**, zapomněl při tom ovšem dodat, že to je její **úkol** a **smysl**, stejně jako parlamentarismus vůbec. Demokracie občanské báze **může** i **má znesnadnit** nebo i **znemožnit vládnutí**, a právě tím **umožnit** a **usnadnit rozumné rozhodování** jak parlamentu tak také rady

ministrů a prezidenta.¹²⁾ To totiž ve stranickopolitickém státě není možné, protože jsou v něm mocenské zájmy partajních centrál v trvalém rozporu se zájmem občanů, a ústavní orgány rozhodují, stále mezi kovádlinou a kladivem těchto protichůdných zájmů.

V tom ohledu je myslím účelné, podívat se blíže na jednotlivé tradiční ústavní orgány a jejich praxi, a pokusit se o výhled na konkrétní zásadní změny, které by měla přinést občanská demokracie.¹³⁾

Vláda a parlamentní demokracie

Začnu **vládou**, protože je to podle mého mínění orgán, který je tak, jak ho chápe a (zne)užívá stranickopolitický oligopol, stejně škodlivý jako nepotřebný. Většinu demokratisticky myslících občanů se přesto bude otázka, zda parlamentní demokracie potřebuje vůbec vládu, zdát absurdní. Jejich přesvědčením o její nezbytnosti neotřese ani poukaz na to, že v USA jednotlivé resorty státní administrativy a exekutivy vedou ministři jmenovaní prezidentem a ne stranami. Odpověď zpravidla zní: “Dobře, ale někdo přece vládnout musí.” Musí opravdu?

Přihlédneme-li blíže k tomuto strukturálnímu problému demokracie, zjistíme, že jeho jádro tkví v pojmu **vládnutí**. Tento výraz označuje **činnost politického rozhodování o řešení společenských problémů**.

Chceme-li posoudit potřebnost a užitečnost ústavního orgánu rady ministrů, označovaném běžně jako vláda, musíme si ujasnit, **kdo** v jaké míře a podle **jakých** měřítek v něm vlastně **rozhoduje**. Ve stranickopolitickém státě rozhoduje o složení tohoto sboru vládnoucí strana nebo koalice, a v praxi západních parlamentních demokracií je jmenování vlády prezidentem spíše jen potvrzovacím rituálem. Ve skutečnosti ji sestavuje **designovaný předseda vlády v zákulisních jednáních** s centrály potenciálních koaličních partnerů, při nichž se předem dohodne, **které ministerstvo která strana** dostane. Designovaným **ministerským předsedou** je zpravidla **předseda resp. vedoucí kandidát strany**, která získala ve volbách nejvíc hlasů. **Ministry** pro vyhandlovaná ministerstva určují pak jednotlivé **partajní centrály** samy. Nutnost vytvořit co “nejstabilnější” vládu, to znamená mocenský kartel se

¹²⁾ *i takové (!) rozhodování prezidenta, stejně tak jako premiéra, či německého kancléře, čili jedince, je překvapivé, neboť (jakákoliv) moc v rukou jedince je autoritativním pozůstatkem z dob monarchií, od nich převzatým v dobách slábnoucích monarchií 13. (Anglie) až 18. (Francie), 19., 20. (Německo, Rakousko-Uhersko a další) století, a jedním z nedemokratických rysů příznačných pro, autorem jinak kritizované, „hierarchie nadvlády“*

¹³⁾ *autor ale – na první pohled překvapivé (k druhému pohledu viz kritika v příloze) – neuvádí živou diskusi o (zejména v porovnání s jinými) vysoce participativním, kooperativním, vyváženém polickém systému Švýcarska – diskusi právě v jeho druhé zemi v 80. letech silící nejprve v akademických kruzích, aby se stala inspirací pro právě i jím spoluzaloženému hnutí IDEE / Mehr Demokratie (Více Demokracie), jehož lidé od té doby úspěšně, jakkoliv třeba v malých krocích, mění politický systém zemí Německa, EU a Německa na úrovni spolku (SRN) – což je škoda, neboť švýcarská praxe^{13a)} jde podstatně dále než autorovy nejmělejší návrhy (předkládané dále v textu), které často vyznívají (nejen ve srovnání s ní) „centralisticky autoritativně“ (viz též kritika v příloze)*

^{13a)} viz např. přehled „Základní prvky, procesy, souvislosti – přehled, praxe, dějinný vývoj“ na spojeni.org/d-ch-cs s odkazy na prameny v němčině, francouzštině, italštině

zajištěnou, pokud možno převážnou parlamentní většinou, vede často už v předběžných jednáních k mocenskému pokeru a **urputnému handlu** o ministerská křesla, který se zpravidla neobejde **bez věcně těžko zdůvodnitelných** kompromisů, a to i v zásadních otázkách a i na úkor skutečných zájmů občanů.

To je také důvod, proč občan už od samého počátku legislativního období nesmí vládnoucím vidět do karet. Takové podmínky tvoření vlády vedou dnes už v řadě států ke **stále novým** a často **vleklým vládním krizím**, nebo také **k naprosté neschopnosti** koalice **řešit** životně důležité vnitřní i zahraničně **politické problémy** státu, jak je tomu např. už po řadu let v Izraeli.

Spokojme se zde ale příkladem normální západní demokracie, kde zavedená koaliční praxe (ještě) “klape”.

Koaliční strany se dohodly, ministerstva jsou přidělena, ta “klíčová” volebně (nej) silnějším, méně významná těm slabším. Otázka, zda ta strana, která ministerstvo dostala, má pro daný resort **dostatečně kvalifikovaného odborníka** je druhořadá, a o tom, že by to měl být ten nejlepší ve státním měřítku, nemůže být ani řeči. Ve stranickopolitickém státě je pro funkci ministra kromě dosažené stranické kariéry podmínkou jiná kvalifikace, než odborná, nebo snad lépe řečeno, jeho odborná kvalifikace nemusí tkvět ve znalosti specifického oboru, jehož ministerstvo vede. **Politický ministr** musí být **zkušený profesionální bojovník o moc**, jehož úkolem je prosazovat v daném resortu taková rozhodnutí, jaká jsou příznivá **mocenským** (a volebním) **zájmům jeho strany**, a zabránit takovým, která by těmto zájmům škodila. Je samozřejmě předností, jestliže to v daném oboru dokáže sám spolehlivě rozlišit, to se u stranických politiků rozumí jako **odborná kvalifikace**, která sice **není na škodu**, ale není nezbytná. Pro včasné posouzení toho, jaká rozhodnutí jsou prospěšná jejich zájmu, mají strany vlastní odborná grémia, která nejen posuzují elaboráty ministeriální byrokracie, ale také vypracovávají pro ministra (především ale pro partajní centrálu) vlastní návrhy. To platí jak pro vládní nařízení, tak pro přípravu předloh zákonů a také pro strategickou “linii”, jakou má ministr ve vládě zastávat. To samozřejmě neznamena, že by ministr měl nebo i musil být povolnou loutkou stranického vedení, k němuž tak jako tak patří. V jaké míře ale se mu podaří i ve funkci ministra prosadit vlastní názory a koncepcie, záleží na jeho osobnosti, autoritě a “domácí moci”, jakou si vydobyl ve vedení i v aparátu strany, ale jistě také na odborné znalosti oboru, jehož vládní resort vede. Zvlášť ceněni jsou v tom ohledu tak zvaní “all round politici”, jejichž široké všeobecné vzdělání a orientační schopnost jim dovolují rychle se “zapracovat” v jakémkoliv resortu. Ti jsou pro stranu neocenitelní. Ale i oni, chtějí-li se na ministerském křesle udržet, musí svá **rozhodnutí podřídít** železnému **zákonu** priority **partajního prospěchu**.

Rada ministrů, ministerstva

Jak by měla vypadat činnost nejvyššího exekutivního a administrativního ústavního orgánu v demokracii občanské báze?

Myslím, že by se v nové československé ústavě slovo **vláda** vůbec nemělo vyskytnout, nýbrž důsledně vždy jen název **rada ministrů**. To není slovíčkářství.

Ministerstva by měla být resortními vrcholnými orgány státní administrativy a exekutivy,

vedenými ministry-odborníky, rozhodujícími v rámci své kompetence samostatně podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, bez ohledu na partikulární mocenské zájmy a na líbivost nebo nelíbivost nutných opatření. To, co nemůže být vyřešeno v kompetenci jednoho resortu, musí být odsouhlaseno a rozhodnuto podle stejných zásad **v radě ministrů**. To znamená, že rozhodnutí rady ministrů by měla být výrazem docíleného **konsensu odborníků** o nejlepším dosažitelném řešení společenských problémů. Má-li tento orgán prosazovat i **nepopulární** opatření, pak musí být složen z lidí, kterým bude občan **věřit**, že při nich nesledují postranní zájmy, ani vlastní, ani nějaké jimi preferované zájmové skupiny nebo organizace. Volebně taktické zájmy, na něž západní vlády při svém rozhodování musí stále brát ohled, nesmí pro ně hrát roli. To je ale reálně možné jen tehdy, jestliže nejsou sami závislí na výsledcích voleb a ve svém rozhodování nejsou ani odrazem ani služebníky "vládní" parlamentní většiny. Lapidárně vyjádřeno to znamená, že **v občanské demokracii nemají politické strany v radě ministrů co hledat**.

Při otázce, kým a jak v ní má být rada ministrů sestavena, se dostáváme **ke vztahu** mezi ní a dvěma dalšími ústavními orgány: **parlamentem a prezidentem**. Řekněme si na tomto místě zatím, že to má být výběr osob podle měřítek, o nichž jsem se již zmínil, provedený **prezidentem** v dohodě a v rozhovorech s **představiteli parlamentu**, k nimž mohou být podle potřeby **přizváni** jako poradci jak další **představitelé** společenských složek a organizací, tak také jednotliví **odborníci** a jiné osoby **prezidentovy důvěry**. Také výběr zástupců parlamentu pro tyto porady by měl být pružný, to znamená, že kromě **předsedů** federálního shromáždění a jeho komor by k nim mohl **prezident** podle potřeby přizvat i **mluvčí** poslaneckých klubů a jiných parlamentních seskupení. Zásadně lze říci, že sestavení rady ministrů by nemělo probíhat podle předem stanovených rigoristických pravidel a také ne podle početního klíče volebních výsledků, nýbrž **podle zdravého rozumu**, jak tomu ostatně bylo už po prvních svobodných československých volbách v červnu 1990.

Osobní složení rady ministrů **schvaluje** pak **parlament** jednotlivě, takže se může stát, že jeden nebo i více ministrů nebo i její předseda "neprojde", aniž by to vyvolalo "vládní krizi". V tom případě **jmenuje prezident** již uvedeným způsobem na jejich místo jiné osoby. Schválením složení rady ministrů ji parlament pověřuje vypracováním rámcového programu, který mu pak ministerský předseda předkládá v programovém prohlášení rady ministrů. Parlament může části nebo i celek rámcového programu rady ministrů vrátit s připomínkami k přepracování nebo ho také odmítnout. Nesouhlasí-li jednotliví ministři s připomínkami parlamentu a nechtějí se účastnit na přepracování programu, mohou odstoupit. To platí i pro ministerského předsedu a samozřejmě i pro radu ministrů jako celek. Doplnění se provádí stejným způsobem jako sestavení nové. Kromě demisí může končit funkce jednotlivých členů nebo i celé rady ministrů vyslovením nedůvěry většinou parlamentu. Návrh na hlasování o vyslovení důvěry určitému členu rady ministrů může podat jak on sám, tak také zákonem (resp. ústavou) stanovený kvalifikovaný (minimální) počet poslanců. Předseda rady ministrů může položit otázku důvěry za svou osobu, ale ne za radu ministrů jako celek.

Doufám, že z tohoto nástinu je zřejmé, že takováto rada ministrů se zásadně liší od západní vlády: není mocenským orgánem ani nástrojem jakékoliv etablované

mocenské skupiny, nýbrž **průběžně**, bez ohledu na volby **pracující exekutivním a administrativním grémiem**, které má skýtat maximální **záruku** politické nestrannosti **věcné objektivit**y.

Parlament

Pokud jde o **parlament**, budou rozdíly mezi západním demokratistickým modelem a občanskou demokracií tkvět méně v jeho funkci jako zákonodárného zastupitelského sboru a více v samém způsobu jeho ustavování a výběru kandidátů a ve vztahu poslanců jak vzájemném, tak také k občanské bázi. Článek 38. ústavy SRN k tomu říká: *“Poslanci jsou **zástupci** všeho lidu, nejsou vázáni na příkazy ani pokyny a jsou podřízeni **pouze vlastnímu svědomí**”*.

Toto ustanovení, které zní dnes v západoněmecké realitě spíše jako ironický vtíp, by myslím mělo být doslovně převzato do československé ústavy a na rozdíl od západních demokracií **vedeno ve skutek**. Parlament je jako zákonodárce v občanské demokracii **jediným** legitimním **nositelem** etablované **moci** ve státě. Aby bylo nebezpečí, že tato moc bude zneužita, omezeno na minimum, je třeba, aby poslanec byl v největší dosažitelné míře nestranný a nezávislý, na druhé straně ale, aby jeho podíl na ní (na moci) nebyl větší, než je nezbytné pro výkon jeho funkce jako člena zákonodárného sboru. Tento podíl je proto omezen na jeden mandátní hlas, který je současně maximem legitimní etablované moci, jejímž držitelem v občanské parlamentní demokracii smí být jedinec. Je to hlas v dvojím smyslu: hlas, kterým hovoří poslanec z tribuny parlamentu a snaží se získat souhlas pro svůj názor a stanovisko, a hlas, který odevzdává při hlasování.

Moc, etablovaná moc

Myslím, že je zde nutné, abych definoval přesněji a souvisle několik pojmů, jichž jsem dosud používal v jejich obecně přijatém ale poněkud vágním významu:

Moc je možnost člověka, pohnout jiného člověka k tomu, aby proti své vůli (nebo aspoň bez ní) něco učinil, něčeho zanechal nebo něco strpěl, Realizování této možnosti, tedy užití moci, je **násilí**.

Moderní společenství bez moci a násilí si (zatím) **neumím představit**, protože už samo trestní právo a jeho výkon jsou projevem jak moci tak také násilí.

Jinak je tomu s **etablovanou mocí**. To je totiž institucionalizovaná moc, která je právními normami a mocenskými prostředky (policíí, armádou) ale také zavedenými společenskými mechanismy a automatismy tak zajištěna, že jí **občan** ve státě **nemůže ani uniknout**, ani se proti ní **nemůže účinně bránit**. Výkon etablované moci označuji jako nadvládu.

Jak už jsem na začátku řekl, je etablování moci procesem, v němž po revolučním zvratu nová panovnická skupina (skupina nadvlády) při zachování politických práv, která si občan vybojoval, mu postupně bere možnost, tato práva účinně uplatňovat.

V tomto procesu jde tedy panujícím o to, aby pokud možno nepostřehnutelně, malými kroky a nenápadnými prostředky rozšířili rozsah své nadvlády.

V západních parlamentních modelech se to politickým stranám mezitím podařilo tak dokonale, že demokracií – pokud se pod tímto pojmem rozumí podstatná účast lidu

na rozhodování ve státě – proměnili v pouhou atrapu.

Omezení etablované moci, a nezávislí, pracující, kvalifikovaní poslanci

Jedním ze základních úkolů nové občanské demokracie, která se zvolna rodí z probíhající emancipační revoluce, bude proto udržet rozsah etablované moci ve státě v jeho minimální nezbytné míře a nepřipustit, aby se “jako mastná skvrna” rozšířila na všechna pole politického a společenského života. To ale není ve stranickopolitickém státě možné, protože maximalizace etablované moci je jeho účelem a cílem.

Omezení rozsahu etablované moci v občanské demokracii na její “rudimentární” míru jediného hlasu v parlamentě není samoučelem, nýbrž umožňuje návrat ke skutečným principům parlamentarismu jako systému ochrany občanských práv. Vrací poslanci nezávislost při výkonu moci, ale zároveň také zodpovědnost vůči občanům a to ne jenom jako voličům. Protože v nové struktuře, kterou se zde pokusím nastínit, ztrácejí volby svůj přehnaný význam středu všeho politického dění a snažení, a protože v ní poslanci nemusí věnovat drtivou většinu svého času a energie stranickým (t.j. mocenskopolitickým) úkolům, mění se tím podstatně jejich vztah k politické práci v terénu. Obec a okrsek, v němž žijí, pro ně už nejsou odrazovým můstkem pro partajní kariéru, stejně jako pro ně přestává být moc a přízeň partajní hierarchie “pojistkou” pro případ hrozící ztráty mandátu. Pro **nezávislého poslance** je **parlament pracovištěm**, jeho **politickým domovem** je **komunita** jeho bydliště a okrsku, a podkladem jeho mandátu je **autorita**, jakou tam získal svou **společensko-politickou prací**, svými **znalostmi a tvůrčí fantazií** a svou **morální integritou**. Tato **kvalifikace**, odlišná od té, jaká je očekávána a vyžadována od stranických profesionálních bojovníků o moc, snižuje jeho nežádoucí ovlivnitelnost.

Omezením jeho moci na jediný hlas v parlamentě spolu se ztrátou “partajního zázemí” přestává být poslanec, na rozdíl od partajních bonzů, zajímavým objektem pro nátlak a korupci se strany partikulárních sobeckých zájmů jak jednotlivců, tak společenských skupin. Protože jen jeho autorita u voličů rozhoduje o získání a udržení mandátu, musí i kariérista orientovat svou činnost na její zachování, a ne na etablování moci, která v malé přehledné komunitě sice může budít strach, ale podkopává autoritu. Jenže jednou získaná autorita na rozdíl od moci není “etablovatelná”, a může být proto přes noc nezvratně ztracena, ukáže-li se, že spočívala na falešných předpokladech. To nutí i politického kariéristu vyvíjet ve vlastním zájmu úsilí o skutečný prospěch společenství.

To se totiž nedá natrvalo jen předstírat, jak to trefně formuloval Abraham Lincoln: *”Je možné klamat všechny lidi po jistý čas a také jisté lidi po všechn čas, ale nelze klamat všechny lidi po všechn čas.”*

Právě v tom také tkví snad jediná šance rozbít přežívající nomenklaturní mafie “demokratického centralismu” na všech úrovních tím, že se rozruší a vyřadí hierarchické mocenské struktury, v nichž se zahrnily.

Prezident

Pokud jde o úřad **prezidenta**, stojí mladá československá demokracie před ústavní otázkou, kterou si musil už v r. 1918 položit Tomáš Garrigue Masaryk: silný prezident

a slabý parlament, nebo naopak?

Rozhodl se pro druhou alternativu nejen proto, že předvídavě nechtěl budoucí moc této funkce měřit svým vlastním intelektuálním a mravním formátem. Byl si také vědom významu a úkolu autority jako protiváhy proti etablované moci ve státě, a tím také její nezbytnosti pro demokratickou společnost. Myslím, že ČSFR má při svých prvních krocích do nové demokracie to neuvěřitelné štěstí, že od doby T. G. Masaryka stojí v jejím čele poprvé znovu prezident, který je s to v podobné míře vyvíjet vliv na politické dění bez užití prostředků etablované moci. Neměli bychom se oddávat iluzi, že tomu tak bude vždy i v budoucnu.

Ale právě proto potřebujeme strukturu, která zabrání tomu, aby budoucí prezident se stali nositeli etablované moci, a která naopak zaručí, že se jejich politický vliv uplatní (jen) v té míře, v jaké dokážou svou autoritou kontrolovat a korigovat nezbytnou etablovanou moc. Ta v občanské demokracii leží v rukou volených zastupitelských orgánů, rozhodujících na zásadě majoritního principu. Možnost podpořit svou autoritou také názory a občanská práva menšin musí patřit k nezadatelným právům prezidenta. Jestliže pro nedostatek autority nebude s to tomuto úkolu dostát, bude ho muset v tomto ohledu zastoupit (a ne už pouze doplňovat) vliv tvůrčí a morální elity, vycházející z demokratického společensko-politického života občanské báze. Ta musí skýtat záruku, že ne "slabý", nýbrž že případně špatný prezident nezpůsobí vážnější společenské škody.¹⁴⁾

Od moci k autoritě

Z toho, co zde bylo řečeno, vyplývá v nové demokratické struktuře podstatný přesun politického vlivu **od moci k autoritě**, která ovšem není věcí volby, nýbrž věcí ohlasu. Zde vstupuje do hry jako korektiv reprezentativního systému rezonanční princip.¹⁵⁾ Je to jakoby přírodní zákon, na jehož zásadě se zrodila a rozšířila všechna významná dějinná hnutí. Jako snad nejlepší příklad může sloužit křesťanství. Ježíš a jeho apoštolové neměli žádnou moc, nýbrž pouze své slovo a svou lidskou věrohodnost. Křesťanství pak začalo ztrácet svou náboženskou a etickou přesvědčivost teprve tím a tehdy, když začalo vytvářet etablované hierarchické struktury s vlastními mocenskými zájmy. Totéž ostatně platí o socialismu.

Občanské kluby – horizontální síť a komunikace, kooperace, hierarchie autority a užitečnosti

Pro takovou společenskou a politickou práci "v terénu" jsou občanské kluby optimální organizační formou. Měly by to být skupiny angažovaných občanů, početně omezené tak, že se všichni členové osobně znají a že se také mohou všichni sejít v jedné místnosti k smysluplné debatě. Kluby by také měly být schopny při zachování plné nezávislosti získávat jak odbornou pomoc pro vypracování vlastních iniciativních návrhů, tak také další tematicky příbuzné skupiny pro prodiskutování a prosazování svých koncepcí a cílů.

¹⁴⁾ překvapivý návrh zachovat soustředění osobní moci – viz poznámky ¹²⁾ a ¹³⁾ na straně 12

¹⁵⁾ autorův pojem, který (se) neprosadil

Vzhledem k neomezenému a stále se měnícímu množství a k různorodosti vystávajících problémů a také k různosti posuzování jejich závažnosti jednotlivými občany a skupinami, budou z toho hledání a navazování klubových kontaktů postupně vznikat diferencované horizontálně komunikující tematické a názorové pracovní kruhy, ne na teritoriálním (a samozřejmě ne na mocenském), nýbrž na obsahově věcném principu. Takové kruhy se mohou, stejně jako jednotlivé kluby, vzájemně konzultovat nebo podle potřeby také na delší nebo kratší období sdružovat k tvůrčí spolupráci nebo k akcím za prosazení společných požadavků a cílů.

Při tom se mohou kluby a jejich pracovní kruhy zabývat příbuznou tematikou z širšího nebo užšího pohledu, např. jedny otázkou zásad hospodářské reformy jako celku a jiné "jen" specifickými problémy privatizace nebo nezaměstnanosti, a i to třeba jen v komunálním nebo lokálním měřítku. I klubu, který si vzal za úkol řešit komunální problém nedostatku jeslí, bude na prospěch, když naváže kontakt s obdobnými kluby v jiných městech nebo regionech, ať už k výměně zkušeností a praktických nápadů, nebo i k jejich společné realizaci, např. k prosazení nových zákonných norem o financování apod.

Tato horizontální síť není, na rozdíl od vztahu mezi politickými stranami, systémem konkurenční konfrontace a tím i desintegrace občanské báze, nýbrž líhni návrhů na rozumná řešení společenskopolitických úkolů a půdou pro hledání a vytváření konsensu pro jejich uskutečňování. Tento princip kooperace, bez mocenských ambicí, které v systému klubů ostatně nejsou realizovatelné (není v něm funkcí ani hierarchií etablované moci, a tím také ne kariéry) podporuje a někdy i vynucuje toleranci i mezi ideologicky zabarvenými názorovými skupinami.

Dovedu si na příklad dobře představit, že by se kluby sociálních a křesťanských demokratů po kritickém srovnání a zhodnocení různých socialistických ekonomických tezí s tezemi katolické sociální nauky (např. s dílem Oswalda von Nell-Breuninga) rozhodly utvořit s kluby Zelených, liberálů a nestraníků pracovní kruh(y) k vytvoření společné koncepce ani "socialistického", ani "kapitalistického", nýbrž jen rozumného ekosociálního hospodaření, (Mám dokonce konkrétní představu zásad takového hospodaření, ale to by bylo jiné pojednání.)

Takovou iniciativu nelze očekávat od politických stran, které se už z volebních důvodů musí "profilovat" (často umělými) názorovými rozpory a předstíraně rozdílnými programy, a i kdyby se z oportunistických důvodů k takové kooperaci rozhodly, měli bychom jen nové vydání Národní fronty.

Klub, který svými ideami a realizačními schopnostmi vzbudí pozornost a výrazný souhlas v pracovním kruhu a případně i v širší veřejnosti, se na kratší nebo delší čas stává pilotním klubem. To znamená, že si získal ať už jen v rámci konkrétního projektu nebo i širšího oboru "jméno", a že se na něj jiné tematicky příbuzné kluby obracejí o radu anebo také i o spolupráci. Tím roste popularita a vliv pilotního klubu, ale také autorita autorů jeho neanonymních návrhů a řešení.

To vytváří novou hierarchii, kvalitativně zcela odlišnou od stranickopolitické, protože spočívá na jiných lidských a společenských hodnotách nové struktury, v níž nelze etablovat moc. Je to hierarchie autority a užitečnosti pro společnost. Dosažené umístění, v ní, je proměnné jako místo na tenisovém žebříčku. Trvalé mohou být jen dobré jméno a získaná důvěra občanů. Z této hierarchie a z této politické práce budou

vycházet ti, kterým bude na omezený čas svěřována nejvyšší přípustná etablovaná moc ve státě: jeden hlas v parlamentu.

Akratický parlamentarismus, nové pomocné instituce, demokracie je diskuse

Doufám, že se mi podařilo i v tomto velkém zkratu ukázat principy akratického ¹⁶⁾ parlamentarismu. Nemohu se zde zatím zabývat podrobnostmi rozdílů, byť důležitých, jako je odlišnost volebního řádu a také pokojná a věcná příprava voleb, které v občanské demokracii ztratí svou nenávisťnou bojovou atmosféru, charakterizovanou v stranickopolitickém státě militární terminologií: volební boj, strategie, vítězství, porážka.

Mohu se zde také zatím jen zmínit o **nových pomocných institucích**, jejichž funkci jsem podrobně popsal ve své knize, jako o ústavním orgánu "Rady znalců", kteří slouží svými posudky jako nestranný poradní sbor stejnou měrou legislativě a exekutivě, jako občanské bázi, nebo o "Informačním a komunikačním středisku", nestranné a nepolitické instituci služeb, která má svým technickým vybavením zprostředkovat a podporovat navazování styků a zajišťovat výměnu informací jak mezi občanskými kluby, tak mezi jejich pracovními kruhy. Budou to nástroje nové demokracie, které si postupně vynutí sama zkušenost a praxe. Ponechávám zde také zatím otevřenou důležitou otázku zavedení a využití jak v místním tak v regionálním měřítku znamenitých "objevů" emancipační revoluce, "domů demokracie" a (v nich) "okrouhlých stolů" jako stálých "terénních" zařízení k vytváření občanského politického konsensu.

Oživení předparlamentárního politického života "dole" a jeho nevyhnutelný vliv na práci tisku a na programy masových sdělovacích prostředků povede snad také konečně k uskutečnění zásady, že **demokracie je diskuse** – a ne stínový boxing a vzájemné ostouzení stranických agitpropčků panujícího oligopolu.

Vliv občanů na rozhodování ve státě, nové struktury

Myslím, že z předchozího zatím dost jasně vysvítá, že v nové skutečně pluralistické demokracii bude vlivu občanů na rozhodování ve státě sloužit zcela odlišné instrumentarium, než je tomu v stranickopolitických modelech. V nové struktuře budou totiž staré i nově vznikající vertikální mocensko-hierarchické struktury neústrojně, to znamená, že politické strany, než u nás ztratí definitivně svou etablovanou moc a tím i svůj smysl, převezmou (spíše z nevědomosti, než ze zlé vůle) na přechodnou dobu tu roli protivníků nové občanské demokracie, na níž po rozpadu Národní fronty už KSČ sama nestačí.

Jako názorný příklad může pro to sloužit společné prohlášení Křesťansko-demokratické (KDS) a Liberálně demokratické (LDS) strany proti Občanskému fóru ze začátku října t.r. (1990). Mají-li OF a VPN obstát proti těmto reakčně-restauračním tendencím a trendům, musí si uvědomit svou skutečnou identitu a také roli, jaká jim v emancipační revoluci připadla, a nedat se tak svést s nastoupené nadstranické cesty ani "vnějšími silami, usilujícími o uchopení moci, ani malomyslným, vnitřním defétismem

¹⁶⁾ další autorův pojem, který (se) neprosadil

těch, kteří podléhají okamžitým společenským náladám. V tom musí spočívat skutečná vůdčí úloha KC OF.¹⁷⁾

Angažovaní občané, správa věcí veřejných, rozhodování ve státě a staré i nové politické strany

V občanské demokracii musí mít **jednotlivec právo a možnost účinně uplatňovat svůj vliv na správu věcí veřejných a na rozhodování ve státě.**¹⁸⁾

To právo mu musí zaručit zákony a jiné právní, exekutivní a administrativní normy.¹⁹⁾ Možnosti pro účinné užívání tohoto práva si musí ale občané vytvářet sami.

Čekat, až jim budou “shůry dány” t.j. vrchností přiděleny, je výrazem demokratistického poddanského myšlení, podporovaného a vyžadovaného hierarchickými systémy nadvlády. To platí stejně pro ty, kteří přiděl demokratických možností očekávají od partajních oligarchií, jako pro ty, kteří ho dnes vyčítavě požadují od KC Občanského fóra, od parlamentu, vlády nebo dokonce od samotného prezidenta. Neuvědomují si, že úkolem těchto ústavních orgánů v občanské demokracii bude stanovit pravidla hry (které se mají účastí občana také dále vyvíjet) a dbát o to, aby byla dodržována.

Samu politickou hru v ní musí občan hrát sám, a v dnešní přelomové situaci si pro ni musí také vybudovat vlastní hřiště. V tomto ohledu vykonaly už OF a VPN značný kus práce a další je ještě čeká.

Politickou hrou zde rozumím angažovanou společenskopolitickou činnost v nejširším slova smyslu, vyvíjenou ve vzájemné součinnosti občanskými kluby a jejich tematickými pracovními kruhy. Samozřejmě nikdo nemůže a taky by neměl bránit těm, kterým vyhovuje role poddaných stranickopolitické oligarchie, aby setrvali jako platící (nebo spíše doplácující) diváci na tribuně starého stadionu, v němž jim trochu pozměněné a o něco početnější partajní družiny hodlají dále předvádět svou “mocenskou ligu”. Že v ní často nelze poznat, který výsledek byl předem dohodnut nebo dokonce koupen zákulisním sponsorem už v kabinách mužstev, těmto divákům ani příliš nevadí. Smířili se s tím, že oni na něj stejně nebudou mít vliv.

Toto je základní rozdíl politického postoje mezi angažovanými nestraníky, působícími v OF a VPN, a členy starých i nových politických stran.

Nové formy politické práce

Myslím, že většinu těchto straníků lze rozdělit zhruba na dvě skupiny: na ty, kteří usilují o osobní politickou moc a kariéru, pro niž je politická strana ideálním kolbištěm, a na ty, kteří se ještě oddávají starým demokratistickým iluzím, které budou zklamány. Lze jen doufat, že co nejvíce lidí z této druhé skupiny nezatrpkne a neupadne do rezignace nýbrž přenesou svou aktivitu na půdu nestranických útvarů politických hnutí, po vzoru KANu Pražského jara nebo dnešních Klubů sociálních demokratů Občanského fóra.

Toto množné číslo považuji za důležité, v obou (a dalších obdobných) případech

¹⁷⁾ [Koordinační centrum Občanského fóra](#)

¹⁸⁾ viz poznámka ¹³⁾ strana 12

¹⁹⁾ viz politická práva, poznámka ⁶⁾ strana 5

má totiž jít o novou metodu a **nové formy politické práce**, a ne o nové centralistické politické organizace. Jde o to, co T. G. Masaryk vyjádřil prostými slovy r. 1918 v Českých Budějovicích při svém návratu do osvobozené vlasti:

“Tož, tu demokracii bychom už měli, teď ještě ty demokraty”.

Občanské fórum – a popularita, osobnosti, disciplína, závaznost

Při svém zářijovém²⁰⁾ pobytu v Praze jsem se setkal s výtkami na adresu Občanského fóra (částečně i z úst jeho představitelů), které měly vysvětlit přibývající **“ztrátu popularity”** OF u občanů.

Pozoruhodné a myslím že i charakteristické na nich bylo nejen to, že si ve značné míře vzájemně odporovaly, nýbrž že také ukazovaly jistý přesun obav od jednoho extrému k druhému. Mnozí, kteří sedli na lep neomalené předvolební propagandě politických stran, malujících na zed' čerta hrozícího nového, tentokrát “fóristického” totalitarismu, nyní naopak vytýkají KC OF nedostatek rozhodnosti a vůdčích kvalit a nejraději by na ně přenesli zodpovědnost za vše, od komunálních a regionálních problémů až po nedokonalá parlamentní a vládní rozhodnutí. Stěžují si na nedostatek osobností v jeho “druhé garnituře” a neuvědomují si, že nové osobnosti hnutí musí vyrůstat a také působit na bázi, a vyvíjet politický vliv horizontálně svou autoritou a ne vertikálně funkcionářskou kariérou.

Tak tomu bylo od KANu Pražského jara, přes VONS, Chartu 77, HOS, až po OF, a tak tomu bude i nadále, ve šťastné situaci, kdy “první garnitura” převzala zaslouženě funkce v ústavních orgánech a občanská hnutí mohou počítat s její podporou. Jejich úkolem ale bude dbát o to, aby tyto orgány se nestaly kořistí politických stran, jak o tom už 1982 mluvil nynější německý prezident Richard von Weizsäcker.

Další rozšířený názor, s nímž jsem se v září setkal, je ten, že Občanské fórum a VPN resp. názorové skupiny, které v nich působí (KAN, Klub sociálních demokratů a pod.), musí vytvořit **“pevnější”** organizační struktury, zavést vnitřní **disciplínu** hnutí a zajistit **závaznost** většinově přijatých usnesení.

Tato názorová tendence sahá od požadavku zachovat nebo vytvořit aspoň rudimentární vertikálně-hierarchické funkcionářské struktury, až po názor, že se tato hnutí resp. jejich dnešní složky nezbytně musí v průběhu času stát politickými stranami, chtějí-li natrvalo zlomit moc KSČ a jejich nomenklaturních mafii. Myslím, že tato nebezpečná představa vybijení klínu klínem vychází ze zcela falešného ocenění situace a především z podcenění síly pravdy, poctivosti a všech těch hodnot, z nichž vyšla a jimiž zvítězila listopadová revoluce.

Etablovaný systém nadvlády ve stranickopolitickém státě se totiž v principu opírá o to, že se oligopolu partajních centrál podařilo instrumenty fikcí a klamu pohnout respektive přinutit občany k tomu, aby ritualizovanou “svobodnou volbou” stále znova potvrzovali jeho nelegitimní moc, nebo aby se volební abstencí vzdali vůbec legálního vlivu na politické dění. Podmínkou udržení této nadvlády jsou právě vertikální mocensko-hierarchické struktury politických organizací, které jejich mocenským skupinám umožňují ovládat shora ústavní orgány, parlament, vládu a další státní

²⁰⁾ září 1990

a veřejné instituce, a současně udržovat navenek fikci jejich demokratické nezávislosti.

Politické hnutí, které si zvolí tuto vertikálně-hierarchickou organizační formu, se tím stává automaticky stranou – bez ohledu na svůj název i na to, zda své místní organizace nazývá místními skupinami, kluby, nebo třeba i bratrstvy. Už svým organizačním principem se totiž v tom případě podřizuje dané struktuře nadvlády, přijímá její pravidla hry a stává se jedním z jejich nosných pilířů už tím, že se účastní boje o podíly na moci v jejím ilegálním etablovaném oligopolu, jehož stálým a přednostním smyslem je omezování politického vlivu občanů. Tím se takové hnutí ovšem definitivně zpronevěřuje svému původnímu cíli a úkolu vytvořit pluralitní demokracii občanské báze.

Chtít za tuto cenu konsolidovat a zpevnit “údernou sílu” OF, VPN a jejich složek proti KSČ a jejím přežívajícím etablovaným nomenklaturám, by bylo stejně naivní, jako kdyby šachový mistr se dal vylákat k boji v boxerském ringu, kde ho i podprůměrný profesionál pošle jedinou ranou k zemi.

Přímo školním příkladem pro to byl rutinovaně zmanipulovaný “obnovovací” sjezd československé sociální demokracie v březnu t.r. (1990). Chtějí-li mít v politice “šachisté” nějakou šanci proti “boxerům”, pak je musí přinutit, aby sestoupili z ringu, zasedli k šachovnicím a rozehrávali v budoucnu politická utkání prostředky intelektu, tvůrčích koncepcí a elementární lidské slušnosti. Ponechme zatím stranou, kolik z nich bude ochotno a schopno se na tomto novém poli uplatnit. Jisto je, že ti, kteří se pro to rozhodnou, budou muset nejen sundat boxerské rukavice, jimiž nelze brát šachové figurky, ale v první řadě si uvědomit, že od toho okamžiku budou hrát před jiným publikem, jemuž neimponují úspěchy brutálního násilí, úskoků a tvrdých bandáží.

Soupeřící, vzájemně neslučitelné struktury – a budoucí vyhlídky

V praxi to bude znamenat, že českoslovenští občané jako voliči se budou muset rozhodnout pro jednu ze dvou soupeřících, vzájemně neslučitelných struktur, které sice mohou po nějakou dobu existovat paralelně vedle sebe, z nichž se ale v průběhu poměrně krátké doby bude moci jenom jedna prosadit jako nová ústavní forma státu. Paušalizující pojmy “levice”, “pravice” i “střed” ztratí při tom svůj smysl, nejen proto, že nemohou vyjádřit neomezenou pluralitu společenských problémů, zájmů a názorů občanů. Důležitější je, že rozhodnutí musí nakonec padnout mezi “kupředu” nebo “zpět” od již dosaženého, zárodečného stavu nové demokracie.

Pokud jde o KSČ, bylo pro nomenklaturní kádry a jejich klientelu v posledních volbách poměrně snadné, tajným odevzdáním hlasů zajistit osvědčeným bonzům opětný podíl na “legitimní” etablované moci, a pod jejich záštitou a s jejich pomocí pak anonymně mařit pokusy občanů o demontáž jejich mafii. Mnohem těžší by to měly tyto dobře kamuflované struktury, kdyby si musily vyhlídky na parlamentní mandáty vydobývat na místě “v terénu” a na očích veřejnosti vytvářením komunistických (marxisticko-leninistických?) klubů.

Ve věcných koncepčních diskusích s ostatními politickými kluby, jejichž cílem a účelem bude hledání a utváření občanského konsensu a které se tím stanou nositeli nové demokracie, budou i komunisté muset osobně vystupovat s otevřeným hledím a také jasně vysvětlit a svým jednáním ukázat, co ze staré ideologie a jejich dogmat je

pro ně ještě závazné a co je vlastně nového a odlišného na jejich nynějším “komunistickém světovém názoru”. To podle mého názoru podstatně ovlivní jejich budoucí volební vyhlídky a otevře jedinou reálnou šanci zlomit moc jejich skrytých mafií zdola, což shora, paušálními zákonnými ustanoveními není bez porušení principu demokracie proveditelné.

V líbivosti a populistické přitažlivosti radikálních hesel, jako “nechme samet sametem, pánové a dámy, buďto s nimi zameteme, nebo oni s námi”, vidím další velké nebezpečí pro sotva se rodící novou československou demokracii. Nedávné společné prohlášení čtyř tradičních politických stran, požadujících zákaz KSČ, ukázalo, jak pevně se snoubí v jejich vedoucích grémiích antibolševické smýšlení s bolševickým myšlením. Ti, kdo se pod tento požadavek podepsali, dokázali nejen, že nejsou demokraty, ale také, jak chladnokrevně jsou ochotni obětovat základní občanská práva i sotva vydobytou demokracii svým sobeckým mocenským zájmům.

Jasně a domyšlené alternativy k partajnímu státu – nová fáze osvícenství

Toto vpravdě bolševické myšlení by se ovšem nemělo neuváženě stavět na roveň hluboce zakořeněnému mocensko-hierarchickému myšlení, zejména starší a střední generace, s nímž jsem se setkal při svých rozhovorech i u některých představitelů OF a dnešního KANu. Pro takové postoje je třeba mít pochopení. Vyplynají z dosavadního nedostatku jasné a domyšlené alternativy k partajnímu státu, jsou stejně běžné i u občanů západních demokracií, a živí zpětnou vazbou v zemích střední a východní Evropy falešnou domněnku, že se nová politická hnutí určitě časem přemění nebo rozdělí v politické strany.

Překonat bude lze tuto zcestnou “jistotu” teprve novým způsobem myšlení, které přinesou především nová politická praxe a z ni vyplývající zkušenosti. Nacházíme se totiž v nové fázi osvícenství, jež Immanuel Kant definoval 1784 takto:

“Osvícenost je výstup člověka z jeho jím samým zaviněné nesvéprávnosti. Nesvéprávnost je neschopnost používat vlastního rozumu bez vedení někoho druhého. Jím samým je tato nesvéprávnost zaviněna tehdy, když její příčina netkví v nedostatku rozumu, nýbrž v nedostatku rozhodnosti a odvahy, použít ho bez vedení někoho druhého. Sapere aude, měj odvahu užívat vlastního rozumu – zní tedy heslo osvícenství.

Lenost a zbabělost jsou příčinou, proč tak velká část lidí přesto, že je příroda už dávno osvobodila od cizího vedení, tak ráda po celý život zůstává nesvéprávná, a proč je pro druhé tak snadné převzít nad nimi poručnictví. Být nesvéprávný je tak pohodlné ...”

Občanské fórum, Verejnosť’ proti násiliu, jejich identita a úloha

Toto by si měli vzít k srdci všichni, kteří teď vytýkají Občanskému fóru nedostatky vedení, ať už uvádějí jakékoliv příčiny: názorovou nejednotnost, neujasněnost programu, slabý myšlenkový potenciál, nedostatečné organizační schopnosti a nedostatky osobností v “druhé garnituře KC” (ta první musela převzít vedoucí státní funkce), nebo rozháranost regionálně “nehierarchicko-hierarchicky” strukturované

(okresní, místní a podniková OF) členské báze. Nezávisle na odůvodněnosti nebo neodůvodněnosti těchto výtek myslím, že nevystihují skutečné jádro problému, jímž je neujasněné a u části představitelů OF také chybné chápání identity OF (totéž platí o VPN) a jeho žádoucího smysluplného vztahu k základním skupinám (klubům) působícím v jeho lůně. Ty totiž musí zůstat přesto politicky, myšlenkově a v podstatě také svými partikulárními cíli a koncepcemi nezávislé.

Problém identity OF tkví podle mého názoru právě v nepochopení onoho podstatného rozdílu mezi dvěma základními, ale funkčně odlišnými složkami rodící se nové demokracie: Občanským fórem, jako společným hnutím za její novou formu a strukturu, a v něm působícími nezávislými politickými kluby jako nositeli a tvůrčími složkami občanské názorové a cílové diferenciace a plurality. Zdá se mi, že tento rozdíl lze nejnázorněji vysvětlit obrazným příměrem, vypůjčeným z dílny matky přírody.

Řekl jsem, že tyto kluby působí “v lůně OF”. Představme si tedy československou nově se rodící demokratickou strukturu jako plod právě proběhnuvší první fáze občanské emancipační revoluce. Ptáme-li se, jak by se mělo toto “několikatýdenní” embryo do svého zrození dále vyvíjet, pak bychom si měli uvědomit, že Občanskému fóru v tomto procesu zrání nepřipadá role ani rodičů ani dítěte, nýbrž právě toho lůna, v němž má plod dozrát. Úkolem uteru není, jak známo, ovlivňovat nebo dokonce určovat vývoj jednotlivých orgánů fétu pro jejich budoucí funkci v organismu novorozeněte. Ten je embryu už předem geneticky “naprogramován”, v daném případě, jak jsem se pokusil vyjasnit v první kapitole své knihy, převážně už zákonitostmi civilizačního procesu. Děloha má pouze vytvářet a zajišťovat optimální podmínky pro takový vývoj a skýtat fétu také nutnou ochranu před škodlivými vnějšími vlivy.

Díky své většině v parlamentu, svému postavení ve vládě a díky autoritě nestranického prezidenta mají OF a VPN ze všech současných politických hnutí (nejen střední a východní Evropy) nejlepší možnosti tento úkol splnit. Kterým klubům a pracovním kruhům pak připadne v nové “akratické” struktuře taková nebo jiná “anatomická” funkce, se postupně projeví až po jejím zrození a vstupu do života. Které z nich převezmou (dočasně nebo dlouhodobě) roli pravé nebo levé ruky (nebo snad jenom jejího malíčku), které budou mozkiem a které hybným svalstvem, bude jistě záležet na míře tvůrčích a akčních kvalit, jaké vyvinou, a na společenském významu úkolů a cílů, jaké si vytknou.

Různost názorů, tvůrčí diskuse, koncepce, realistické vize, duchovní, morální a materiální hodnoty

Tím jsme u otázky domnělé nebo i skutečné nejednotnosti uvnitř OF. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že “**programová jednotnost**” těmto demokratickým strukturám nejen není potřebná, ale ze dvou důvodů také není žádoucí.

Za prvé by bylo závažnou chybou, zaměřovat nevyhnutelnou a nezbytnou diferenciaci a z ní plynoucí tematickou specializaci klubu s nejednotností a rozháraností. A za druhé je nutno respektovat nezbytnou **různost názorů** na problémy a způsoby jejich řešení, bez níž **tvůrčí diskuse** jak uvnitř klubů tak mezi nimi není myslitelná. Navenek demonstrovaná (předstíraná) jednota názorů a programu je atributem politických stran, které je potřebují pro svou volební propagandu a pro jednání

svých centrál z pozice moci.

Chceme-li ale zodpovědět otázku, zda nebo do jaké míry potřebují hnutí občanské báze pevně vypracovaný politický program, měli bychom si ujasnit rozdíl mezi tím, co se pod tímto pojmem rozumí v běžné praxi stranickopolitického státu, a společensko-politickou koncepcí, na jejímž základě se formuje, působí a trvá spontánní politické hnutí.

Taková hnutí se rodí z nespokojenosti se stavem jsoucím a z touhy po jeho změně. Ještě žádná civilizační revoluce neprobíhala podle nějakého předem předloženého programu, zároveň ale také ne bez **koncepce**. Koncepce představuje totiž orientační cílový bod, realistickou vizi toho, co by mělo být a čeho chceme dosáhnout. Taková koncepce nám umožňuje hledat a volit v nadcházejících společensko-politických situacích, které jsou těžko nebo vůbec ne předvídatelné, racionální, a ne pouze krátkozrace oportunistická řešení. To ovšem předpokládá určitý vyhraněný filosofický názor na svět (žádný povinný ideologický "světový názor"), opírající se o svobodně volenou a vlastním svědomím stále prověřovanou škálu duchovních, morálních i materiálních **hodnot**.

Krizové situace, inkompetence, obcházení problémů a odkládání řešení

Takové koncepce nelze čekat od politických stran. Jsou pro ně příliš "abstraktní", příliš principiální a příliš dlouhodobé, a především implikují také svobodu rozhodování jednotlivců i skupin. Byly by proto překážkou "pragmatické" politiky ode zdi ke zdi, určované oportunitou krátkodobých mocenských zájmů panující oligarchie. Politické strany proto nemají vize nýbrž programy, které jsou ovšem sotva víc než pouhé předstírání, že jejich autoři jsou nejen schopni předjímat budoucí vývoj, ale že také už mají připraveny recepty na řešení jeho problémů.

Příkladů pro to, jakými hektickými improvizacemi pak reagují i na předvídatelné **krizové situace**, je stejně nadbytek, jako pro to, že většina těchto situací vzniká jako důsledek nejen **krátkozrakosti**, ale také **indolence** a **inkompetence** stranických taktiků, jejichž programy byly vyrobeny podle staré, ve volebních bojích osvědčené receptury.

Nejdříve se v nich vyjmenují nejzávažnější problémy, které jsou obecně známy, (nezaměstnanost, ohrožení životního prostředí, odzbrojení atd. a zdůrazní se jejich priorita, aniž by se konkretizovaly koncepce jejich řešení.

Potom se udělá opatrný **oblouk** okolo všech palčivých **problémů**, jejichž řešení je nepopulární a proto se stále znova odkládá "na později" (konverze zbrojního průmyslu, nutnost globálního drastického omezení obchodu zbraněmi, způsoby financování nejen obrany, ale také restituce životního prostředí, nutnost a možnost postupného odbourávání státního zadlužení daňovými prostředky a pod.).

A pak se vyhledají nebo, je-li třeba, také uměle vytvoří, sporné problémy, které se dají ve volebním boji patřičně nafouknout a emocionalizovat, aby sloužily "profilování" stran a zakryly jejich vzájemnou vyměnitelnost (např. spor o zákaz maskování při demonstracích, nebo stínový boj o "spolurozhodování" zaměstnanců v podnicích). k tomuto účelu jsou vybírána za "těžiště volebního boje" témata, která nejsou pro občany tak důležitá, aby snad po volbách reklamovali nedodržení programových slibů.

V Československu jsme v tomto ohledu dnes svědky toho, jak lze k takovému "profilování" stran použít (nebo zneužít) obecně řešitelnou otázku rovnosti občanských práv a nároků na sebeurčení všech etnických a národnostních skupin tím, že se z ní nacionalizací a emocionalizací udělá konfliktní problém, a ve zvržených vodách se pak loví (bohužel úspěšně) volební hlasy.

Obávám se, že přinejmenším někteří představitelé nových česko-slovensko-moravsko-slezských "regionálně-nacionálních stran si vzali za vzor vůdce vlámských a valonských partajních frakcí, které se "profilovali" tím, že po desetiletí destabilizovali a ochromovali belgické vlády blokováním každého rozumného řešení jazykových sporů, které pro vlastní existenci rozdmýchávali.

Koncepce, modifikace a korektury, konsens a realizace, nezávislost a odbornost

Zatím, co se partajní programy po rituálním schválení sjezdem stávají závaznou linií pro všechny nižší organizační složky, zůstává **koncepce** politického hnutí vždy jen rámcovým návrhem cílů a možných cest k nim, na jejichž realizaci ale také modifikacích a korekturách se stále a rovnoprávně podílejí tvůrčím způsobem všechny složky hnutí v té míře, v jaké je koncepce přesvědčuje a motivuje. Program vyžaduje poslušnost, koncepce vyžaduje **konsens**. Jeho vytváření na půdě Občanského fóra bude úkolem jeho nezávislých, horizontálně komunikujících klubů.

V demokracii občanské báze má být vypracování politického, hospodářského a sociálního programu úkolem **nestranické** rady ministrů, která v něm z **odborného** hlediska navrhne, jak mají být v rámci dlouhodobé společenské koncepce, nesené konsensem parlamentní většiny, vyřešeny již vyplynuvší ale také předvídatelné problémy. Že a proč takové problémy zcela zákonitě registrují a také signalizují občanské iniciativy zdola dlouho předtím, než je ve stranickopolitickém státě jsou ochotni a schopni vzít na vědomí nositelé etablované moci, jsem podrobně popsal ve své knize v kapitole o "faktorů času". Tento mocenský brzdicí mechanismus bude v občanské anticipativní demokracii překonáván kreační prací a iniciativami klubů OF, které poznané problémy i návrhy na jejich řešení, vypracované jejich odbornými kruhy, budou v prostřednictvím svých poslanců rychle přenášet na diskusní fórum parlamentu.

Reprezentace všech, svobodné rozhodování, přímá demokracie

Tím ale také končí přímý vliv politických hnutí (OF, VPN i klubů) na rozhodování ústavních orgánů, které, jak už bylo řečeno, musí reprezentovat **všechn** lid, a proto nemají být vázány na ničí pokyny, nýbrž musí v rámci platných zákonů **svobodně** rozhodovat podle svého nejlepšího **vědomí** a **svědomí**.

Nová struktura by sice proto neměla vyloučit nástroje přímé demokracie, na příklad plebiscitní rozhodování tam, kde to vyžaduje mimořádná závažnost rozhodnutí a dovoluje dostatečná informovanost a věcná znalost občanů. Prostředky přímé demokracie ale nesmějí být směřovány s nezávislým rozhodováním reprezentativních, a především ústavních orgánů. Na jejich myšlení a rozhodování působí občanská báze na základě historicky osvědčeného rezonančního principu, jemuž svoboda projevu a tisku a dostatečný přístup k masovým sdělovacím prostředkům (jaký zatím ještě není v žádném státě zajištěn) bude skýtat nezbytnou průraznost.

OF politickou stranou v pevných rukách?

Čemu ale musí být bezpodmínečně zabráněno, je vznik jakýchkoli etablovaných mocenských skupin, které by se mohly postavit nad ústavní orgány a udílet jejich představitelům imperativní mandáty. V tomto ohledu jsou mimořádně nebezpečné některé představy, které v poslední době zaznívají z úst (nebo z pera) některých ne bezvýznamných představitelů Občanského fóra. Míním tím názor, že by členové OF ve svých ústavních, státních a jiných veřejných funkcích měli být zodpovědní nebo dokonce podřízeni usnesením (byť volených) orgánů tohoto hnutí. Není jistě náhodou, že tento postulát je zpravidla spojen s požadavkem, aby si OF dalo pevnou vertikální strukturu a zavedlo závaznost většinových usnesení svých vrcholných orgánů pro všechny složky a členy hnutí.

Je to – *implicite* nebo i *explicite* – požadavek, aby se OF stalo politickou stranou, který svědčí o tom, jak hluboce jsou ještě v myšlení našich občanů zakořeněny zásady leninského “demokratického centralismu”, implantované čtyřiceti lety bolševické výchovy.

Do jaké míry je tato touha po novém, tentokrát nekomunistickém vydání monolitní a onipotentní “rodné strany” podvědomá nebo vědomá, by bylo možno posoudit teprve tehdy, kdyby navrhovatelé takového vývoje také řekli v jakém postavení se v ní v budoucnu vidí oni sami osobně: zda pouze jako pokorní a poslušní poddaní nové partajní oligarchie, pro něž “strana musí mít vždy pravdu”, nebo jako členové jejího “*rozhodovacího centra, jehož strategická, koncepční a politická rozhodnutí budou platná pro všechny ministry a se kterými i prezident bude počítovat nutnost konsultovat důležitá rozhodnutí*”, jak to nedávno formuloval jeden z představitelů OF v Lidových novinách.

Je možné, že ti, kteří navrhuji taková řešení, si nejsou vědomi toho, že volají po etablování nové nelegitimní “vedoucí síly ve státě”, stojící mimo a současně nad demokratickým státním zřízením, a že nadřazení moci politické strany ústavním orgánům bylo podstatou jak komunistického tak fašistického státu? ²¹⁾

Jestliže Občanské fórum není schopno nabídnout občanům jinou koncepci demokracie a jiný politický model státu, než ten, který se jim ledva podařilo setřást, nebo nejvýše nadvládu partajního oligopolu západního typu, pak se nesmí divit, že ztrácejí důvěru, že roste zklamání a upadá aktivita právě těch, kteří se ještě nedávno pro lepší budoucnost, často s osobními oběťmi angažovali, ale také ne tomu, že zvedají hlavy ti, kteří větrí možnost ve staronové struktuře novými koalicemi a starými triky znovu nabýt svou ztracenou etablovanou moc.

Ti, kteří se oddávali naivní naději, že hrstka Chartistů v čele Občanského fóra nebo i ve vedení státu může sama “zamést” s hydrou komunistických struktur, se pochopitelně museli dožít zklamání. Mohlo by být ale nejen pro OF, ale i pro stát tragické, kdyby se nyní jejich defétismem a nářky na “slabé vedení” dali demotivovat a zahnat do rezignace a pasivity ti, kteří připravili a úspěšně provedli “sametovou

²¹⁾ *dobře pozorované počátky Klausovy ODS – vzniklé „ukradením OF“, jak situaci hodnotí Josef Mrázek (hnutí OF, Svaz pacientů, S12 Spojení, vládní Výbor pro lidská práva a biomedicínu)*

revoluci”, i když jsou nyní právem znechuceni bojem partajních klik o moc a rostoucí drzosti, s jakou v něm hledá své uplatnění i KSČ. Nemají-li se občané znova stát poddanými politbyr partajního oligopolu, který se formuje a mobilizuje k rozbití Občanského fóra, pak musí OF i jeho kluby nastoupit ofenzivně k druhé fázi občanské emancipační revoluce a zabránit tomu, aby centralistické partajní struktury stačily etablovat svou moc.

Nestranická parlamentní demokracie

Jaké by měly být první kroky této ofenzivy? KC OF a kluby, které v něm už působí, by se měly s VPN rychle dohodnout na společné zásadní výzvě k vybudování nestranické parlamentní demokracie občanské báze.

Měly by vyzvat občany k zakládání nezávislých klubů jako tvůrčích elementů a nástrojů společenskopolitického života a vlivu přirozených občanských komunit, teritoriálních i zájmových. Široká pluralitní paleta témat a cílů těchto klubů by měla sahat od politicko-názorových (sociálně- a křesťansko-demokratických, liberálních, ekologických, regionálně nebo národnostně samosprávných a pod.), přes makrosociální (např. Kluby pro nemilitární obranu státu), až po společensky úzce problémové nebo zájmové (např. Kluby osamělých maminek, o jejichž existenci v asi už třech desítkách měst jsem se dověděl z informačního bulletinu KC OF z 11.9.1990).

Prvním úkolem politicko-názorových klubů by ovšem jako nezbytná podmínka jejich smysluplné činnosti mělo být prodiskutování a upřesnění společenských idejí, které míní zastupovat, a vysvětlení, jak je chtějí v politické praxi aplikovat, aby bylo možno jejich deklarované záměry srovnávat s jejich činností. Základní společnou myšlenkou a cílem všech těchto klubů nemá být totiž, na rozdíl od politických stran, desintegrující boj o moc, nýbrž vytváření společenského konsensu občanských komunit věcnou diskusí a aktivní spoluprací.

Stvořit a zajišťovat optimální podmínky pro takovou činnost bude úkolem Občanských fór, která kluby a jejich pracovní kruhy budou zakládat všude, kde se to bude jevit účelné: v podnicích a institucích, na vysokých školách, v obcích i městech a okresech atd.

Hlavním úkolem Občanských fór včetně pražského KC OF bude tedy organizace informačních a komunikačních služeb a vytváření materiální a technické infrastruktury pro činnost a propojení horizontální sítě občanských klubů. Jak Občanská fóra, tak také kluby tedy nemají být politickými organizacemi ve starém smyslu, nýbrž novou formou politické aktivity občanů.

Dobrym prostředkem k plnění tohoto úkolu by bylo zřizování v městech i v okresech, ale také při pražském KC OF “Domů demokracie OF”, které by staly svým stále zlepšovaným technickým vybavením (ne zcela bezplatně) k dispozici politické činnosti občanské báze. Pokud jde o financování těchto zařízení, sloužících všem občanům, hnutím i stranám, stačí poukázat na “peněžní samoobsluhu”, kterou si ze státu udělala v minulosti nejen KSČ, ale v neslýchané míře rukou společnou a nerozdílnou rovněž všechny strany v SRN, a o níž se (zatím ne tak směle) pokoušejí v ČSFR i nové demokratické strany.

V SRN dostává totiž každá politická strana, která ve volbách dosáhla aspoň půl procenta platných hlasů, ze státních prostředků “náhradu výdajů za volební boj”, které ale nemusí doložit. Z částky, která stojí už předem pro všechny tyto strany globálně k dispozici, obdrží každá z nich takový podíl, jaký odpovídá procentuálnímu výsledku získaných hlasů. Celková “náhrada” pro všechny odpovídá pěti markám za každého oprávněného voliče bez ohledu na to, zda se volby zúčastnil nebo ne. Platí tedy jako poplatníci volky nevolky i ti, kteří ať už z lhostejnosti nebo z protestu nešli k urnám.

Jaké nezamýšlené “vedlejší účinky” tato pohodlná samoobsluha může mít, ukázaly loňské volby do evropského parlamentu, v nichž německá radikálně pravicová republikánská strana za obdržených sedm procent německých hlasů inkasovala šestnáct milionů marek za svou neonacistickou propagandu.

Myslím, že v nové československé demokracii by jakkoliv přímé financování politických organizací, stran i hnutí z veřejných prostředků mělo odpadnout a že by tato dotace z peněz poplatníků, stejně jako dosavadní majetek politických stran, měly být určeny pro výstavbu infrastruktury, sloužící společně autonomnímu politickému životu občanských komunit. V praxi by to vypadalo tak, že by po skromných začátcích nakonec “Domy demokracie” s “vhodnými místnostmi pro schůze, přednášky a semináře a se stále se zlepšujícím technickým i personálním vybavením zcela kryly potřebu služeb pro demokratické aktivity občanů. k standardnímu zařízení by v nich měly náležet “okrouhlé stoly”, jako místo ale také symbol pro věcnou a tolerantní diskusi. u nich by se před volbami měli scházet představitelé klubů a ostatních společenských složek ke společnému vyhledání nejvhodnějších kandidátů, ne podle stranické nebo jiné příslušnosti, ale podle odborných a morálních kvalit.

Nový volební systém

Samozřejmě, že tato nová struktura bude vyžadovat také nový volební systém, na příklad dvoukolový, v němž první kolo by mohlo být kombinací osobní a kandidátkové volby, a v druhém by pak padlo rozhodnutí většinou osobní volbou. Zde se ale nabízí taková řada variant a kombinací, že je zbytečné předbíhat vývoji.

Závěrem

Mým úmyslem bylo zatím přispět konstruktivně k vzplanuvší diskusi o “krizi identity” OF a VPN, a také podnítit trochu fantazii těch, kteří se pokoušejí tvůrčím způsobem myslit dopředu. Doufám, že se mi aspoň jedno podařilo ukázat zásadní rozdíl mezi dvěma politickými modely státu s jejich odlišnými strukturami a principy. Budiž mi dovoleno ilustrovat to ještě jedním obrazným příměrem.

Představíme-li si moderní státy jako letadla, pak lze dnes říci, že musí dosáhnout nadzvukové rychlosti, mají-li jak cestující tak posádky uniknout hrozící katastrofě. To platí dnes už pro všechny státy na světě a pro všechny globální společenské, politické, ekonomické i ekologické problémy. Stranickopolitický model státu je zastaralý pístový motor, který lze ještě trochu zdokonalit a modernizovat. Jeho konstrukční a funkční princip mu však nikdy nedovolí dát letadlu nadzvukovou rychlost. Na to musí být vynalezen a realizován nový tryskový motor. Politické strany jsou ve stranickopolitickém státě nesporně stejně nutné a funkční, jako písty v pístovém motoru. V akkratické

demokracii občanské báze, postavené na zásadě komunitní spolupráce a společenského konsensu, budou politické strany stejně málo moci plnit jakoukoli pozitivní funkci, jako ji nemohou plnit píсты v tryskovém motoru. Stejně ale nemohou horizontálně strukturovaná občanská hnutí fungovat v mocensko-hierarchických vertikálních strukturách stranickopolitického státu.²²⁾

Nechci tento příměr dál rozvádět, ačkoliv by na něm bylo možno obrazně vysvětlit ještě nejeden aspekt neslučitelnosti a nekombinovatelnosti obou politických modelů. Myslím, že to, co bylo řečeno, postačí jako podklad pro diskusi a také pro rozhodnutí jednotlivých přívrženců OF a VPN, o který z nich chtějí usilovat.

Ty, kteří si zvolí i nadále hnutí za demokracii občanské báze za svůj politický domov bych chtěl povzbudit citátem Mahatma Gandhího:

“Každé dobré hnutí prochází pěti stadii: lhostejnosti, posměchu, nadávek, útlaku a respektu.”

Občanské fórum a Verejnost proti násiliu si respekt už vydobily, to ukázal výsledek parlamentních voleb. Jde o to, aby ho neuváženě a vlastní vinou neztratily.

© Copyright Jaroslav Langer, D-5300 Bonn, 1990 *)

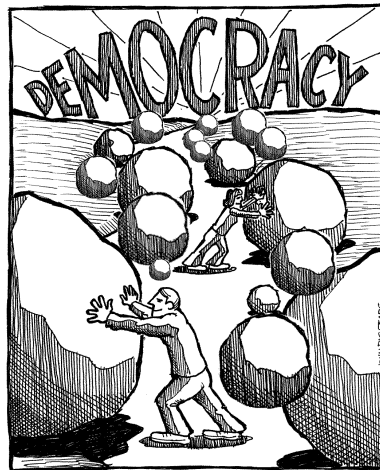
*) 2012 uvolněno k šíření s podmínkou uvedení zdroje

²²⁾ trvdé „bud' a nebo“, (zřejmě) v tradici „revolučního“ pohledu... (viz též kritika v příloze), především ale zkušenost ukazuje, že je možné měnit společnost k lepšímu – na základě jasných představ, hodnot (jak i autor uvádí – např. koncepce, hodnoty, strana 24, 25) – konkrétními kroky (viz též odkaz na přehled „Skutečná, fungující demokracie v praxi Švýcarska: Základní prvky, procesy, souvislosti – přehled, praxe, dějinný vývoj“ v poznámce ¹³⁾ na straně 12)

Cesta k demokracii v České republice

Vladimír Rott

Připomínka inspirativního textu Jaroslava Langer, jednoho ze spoluzakladatelů Klubu angažovaných nestraníků v roce 1968. Pod názvem **"Co se stalo a jak dál ... na cestě k československé demokracii"** je v něm shrnuta kritika rozdělení moci a perspektivy demokratického vývoje.

Nadcházející volby jsou opět příležitostí k řadě úvah a diskusí, co nám přinesou. O tom, co nám přinesou ti, co v nich zvítězí. Na okraji těchto diskusí se opět objevují zmínky o tzv. systémových změnách. Tedy o tom, co by bylo dobré změnit, i proto, aby očekávání voličů mělo naději na úspěch, jakkoliv třeba jen částečný.

Úvahy o tom, co by bylo dobré změnit – změnit i to, jak a proč své představitele vybíráme, nebo jak jsou pro nás vybírání, a jak a proč je volíme, a to že jsou naše hlasy "přeočítány" – jsou předmětem dnes již klasické kritiky a řady návrhů co dál, opouštějících akademickou půdu a sílících v poválečných desetiletích tzv. západního světa. Tehdy ale naše společnost od této diskuse byla odtržena.

Těsně po listopadu 1989 Jaroslav Langer, právník, ekonom a politolog,¹⁾ jeden ze spoluzakladatelů Klubu angažovaných nestraníků (KAN), shrnul tuto kritiku pro své přátele z hnutí Občanské fórum (OF). Doplnil ji o své představy, jak a co změnit a jak změny realizovat.

Langerovo shrnutí je jedním z impulzů, které inspirovaly občanské politické hnutí S12 Spojení²⁾ kolem Josefa Mrázka – jednoho z jeho iniciátorů a, mimo jiných angažmá, dříve člena OF, jenž byl tehdy s Langerem v kontaktu. Toto hnutí zveřejnilo Langerův text na svém webu.³⁾ Při debatách o publikaci tohoto a dalších Langerových textů ke 45. výročí jak založení KANu, tak srpna 1968, jsem se do textu ponořil, abych sepsal své postřehy jako příspěvek do diskuse

"Co by se mohlo stát a jak dál ... na cestě k demokracii v ČR"

(zde v článku následuje shrnutí kritiky – viz webový odkaz na článek v záhlaví – kterou najdete na příští, a přes příští straně)

¹⁾ Jaroslav Langer (1918-2008 nebo 2009), česko-německý právník, odbojář, ekonom, politolog, spisovatel a politik. Po srpnu 1968 odešel do exilu. Jeho pestrý a dramatický život je stručně shrnut na Wikipedii.⁴⁾ Zde se též lze dozvědět, že po listopadu 1989 navštívoval Prahu a spolupracoval s představiteli Občanského fóra – mezi nimi s Josefem Mrázkem ze Středočeského OF. Jaroslav Langer byl členem kuratoria německého hnutí *Mehr Demokratie* (Více demokracie),⁵⁾ které v roce 1988 pod prvním názvem *IDEE (Initiative DEMokratie Entwickeln, Iniciativa vyvíjet demokracii)*⁶⁾ spoluzaložil.

²⁾ spojeni.org

³⁾ spojeni.org/langer-90.pdf (edice "KAN | S12") –

⁴⁾ cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Langer

⁵⁾ mehr-demokratie.de

⁶⁾ de.wikipedia.org/wiki/Mehr_Demokratie

„Co se stalo a jak dál ... k nové československé demokracii“

Vladimír Rott – Curych, Berlín, Praha, 2012/13

„Co se stalo a jak dál ... k nové československé demokracii“ – tak [Jaroslav Langer](#) nazval svůj text napsaný v Bonnu (a Praze ?) v roce 1990 pro lidi občanského hnutí OF (Občanské fórum).

V něm popisuje a rozvíjí počátek snah a činnosti KANu v roce 68 (a po roce 90):

„Základní myšlenkou [Klubu angažovaných nestraníků](#) (KAN) jako občanského politického hnutí (Pražského jara) bylo postupné vyřazení ... ilegitimní hierarchické nadvlády partajní oligarchie vzrůstajícím počtem nezávislých poslanců v parlamentě a vlastním předparlamentním politickým životem občanské báze.

Z jejich horizontálně (tj. bez nadřízenosti a podřízenosti) komunikujících politických klubů měly v budoucnu vycházet nejen impulsy a konkrétní návrhy na řešení společensko-politických problémů, ale také kandidáti na poslanecké mandáty na základě svých prokázaných odborných, tvůrčích a mravních kvalit.

Jejich politická práce, vykonaná v komunitě a pro ni a jejich nezávislost na hierarchicky a centralisticky strukturovaných organizacích, a ne vzestup na žebříčku funkcionářské partajní kariéry, je měla tedy kvalifikovat jako demokratické politiky, a ne jako profesionální bojovníky o moc.“^{)}*

Langer je inspirován levicovými ideály internacionalismu 30-tých let ČSR svého mládí, pokračujících v ideálech tzv. Pražského jara roku 68, tehdy počínajícího angažmá českých, moravských a slovenských občanů – a KANu – a osobností, dále svými zkušenostmi, představami a snažením o více demokracie v Německu, v jeho západní části, tehdejší SRN. Tam odešel v roce 69, za počínající tzv. normalizace ČSSR, plně propuklé začátkem 70-tých let, kde v Bonnu spokojeně žil se svou ženou a pracoval jako vědecký pracovník v tamní pobočce nadace Friedricha Eberta (jedna z tzv. „stranám blízkých“ nadací, v tomto případě straně SPD, jeden z těchto politických institutů financovaných spolkovým státem, založených po válce v záměru rozvíjet tehdy znovu vznikající demokracii).

Jako občan se Langer angažoval mj. v hnutí *Neues Forum* (Nové fórum, podle něhož prý OF bylo nazváno (?)) v bývalé NDR v jejím posledním roce 90. Krátce předtím, v roce 88, v SRN spoluzaložil hnutí *Mehr Demokratie* (Více demokracie, pod prvním názvem *IDEE*). Langer ve svém textu také předkládá lidem kolem OF návrhy co a jak dál.

^{*)} „Možná ... by měl být ... vysvětlen název našeho politického hnutí: Klub = společenství lidí, které spojuje společný neziskový zájem, angažovaných = těch, kdo přijímají angažmá – závazek, zavazují se o odpovědnosti, nestraníků = osob, které chtějí zůstat nestrannými a nechť se odvolávají ani na „třídní instinkty“ ani na „stranickou disciplínu“ ale řídit se zásadami lidskosti, svědomitosti a svobody.

Termín „angažovaný nestraník“ znamenal v době vzniku KAN vlastně totéž jako „mocensky nezmanipulovaný občan“ – člověk, který sice odmítá kolaborovat a nechat se oblbovat režimní politikou, ale je také jako opravdový občan (ne jen obyvatel) ochoten jednat s mocí o tom, co je veřejným zájmem a riskovat, že se stane obětí mocenského postihu – člověk, který se nebojí, nelže a nekrade. Chci věřit, že stále více Čechů bude toužit po tom stát se takovým občanem. Jen v tom je skutečná perspektiva pro náš národ.“

– [Pavel Holba](#), úvodem ke sborníku „KAN 1968-2003, 35 let úsilí o polidštění politiky, Sborník textů a dokumentů“, KAN květen '03

Silou Langerova textu je brilantní přehled – jak celkový tak v jednotlivých hlavních prvcích/ aspektech – tehdejší soudobé kritiky již tehdy, z hlediska potřeb dnešních společností zastaralých, parlamentních, pluralitních demokracií, jejich hierarchických tzv. stranicko-parlamentních systémů, jako sloužících především, nebo dokonce výlučně, mocenským elitám a elitám v jejich pozadí. Dále ukazuje a diskutuje možnosti spoluúčasti občanů (viz např. citát v úvodních odstavcích).

Další prvky – jako např. úlohu volebních systémů, zkrslujících nebo dokonce (hrubě) porušujících zásady „one man, one vote“ a „no one left behind“, sloužící udržení těch či oněch etablovaných skupin u moci – obdobně kriticky rozebírá v obšírnější publikaci „*Grenzen der Herrschaft: Die Endzeit der Machthierarchien*“ (česky: „Meze nadvlády: Soumrak hierarchie moci“), VS Verlag für Sozialwissenschaften / Westdeutscher Verlag, Opladen 1988.

Za slabinu českého textu z roku 1990 „Co se stalo a jak dál ... k nové československé demokracii“ – který je upraveným přehledem Langerovy stěžejní publikace**) – považuji shrnutí jeho složitých, kostrbatých, zdlouhavých, vyčerpávajících úvah a návrhů jak uspořádat novou demokracii a občanské angažmá, které jsou příliš rigidní a proto sotva uskutečnitelné – Langer totiž neměl prakticky žádné zkušenosti v práci s lidmi – a navíc brilantní část textu zastíňují.

Představy o nové demokracii ale (z zčásti) příliš staví na „autoritativně centralistickém“ přístupu (viz též poznámky ¹²⁾ ¹³⁾ strana 12 a ¹⁴⁾ strana 17), čím dále se v textu vzdaluje od „občanské báze“ do výšin „pyramid nadvlády“, které jinak tak oprávněně kritizuje. Návrhy občanského angažmá, líčené do všech podrobností, jsou (z zčásti) zřejmě založené na principech (odbojové) konspirace a obavách aby se věc nevymknula z (Langerových) osobních představ, jakkoliv v principu dobře míněných, ale koncipovaných pohledem „od psacího stolu“.

Podle svědectví Langerových souputníků, spoluzakladatelů *IDEE / Mehr Demokratie*, kteří si jinak Langeru jako jednoho z „ideových otců“ velmi váží, tato stránka jeho bezesporu pozoruhodné osobnosti vedla k Langerově zahořknutí a osamělosti – nesouhlasil s pluralitou a otevřeností hnutí *Mehr Demokratie*, což jej vedlo k řadě konfliktů i s lidmi tohoto hnutí.

Myslím, že v tomto aspektu se Langerovi nepodařilo překonat dědictví jeho původu v jedné z post-/monarchistických společností 19./20. století, značně určované vrchnostenskými strukturami moci. Onu část našeho společného dědictví, ne-li kořenů, kterou tak dobře známe – nejasné zato o to silnější obavy, strachy.

Vedoucí až k pocitům nemohoucnosti. Nebo „naopak“, jako u Langeru, k pokusům o „neprůstřelnou“ obranu. Také ale vedoucích k nemohoucnosti, osamění, uzavření. A ústící v neschopnosti spolupráce s ostatními. Co myslíte, milí spoluobčané – Je to zlý záměr jiných či dobrovolné vzdání se vlastních možností?

Ať to bylo, jak už bylo ... díky silným stránkám – zmíněné brilantní kritice hierarchie moci a systému jejího držení, pohledu na ni jako věc minulosti a díky „náběhům“ k občanské spoluúčasti – patří Langerův text k těm, které, spolu s ideály Pražského jara a KANu, inspirovaly iniciátory hnutí s12 [SPOJENÍ \(spojeni.org\)](http://spojeni.org).

K dispozici je Langerův text „*Co se stalo a jak dál ... k nové československé demokracii*“ ke stažení ZDE: spojeni.org/langer-90.pdf (edice KAN | s12 *SPOJENÍ*).

Děkuji Pavlu Holbovi za laskavou redakci mého textu, za ohleduplné úpravy mé češtiny do češtiny skutečnější než ta moje. Veškeré nesrovnalosti ale padají na mou hlavu. –vijr

**) O zbývající výtisky Langerovy publikace "*Grenzen der Herrschaft: Die Endzeit der Machthierarchien*" můžete požádat Ronalda Pabsta nebo Coru Pfafferott, *Democracy International* (mezinárodní dceřiná organizace *Mehr Demokratie* (mehr-demokratie.de) – kontakt: democracy-international.org > Who we are > [Staff](#)